

**Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola**

DOMANICZKY ENDRE

**A jogállam és a civil szektor
Magyarországon, különös tekintettel a
helyi önkormányzatokra**

/doktori tézisek/

Témavezető:
Dr. Kiss László
egyetemi tanár
PTE ÁJK

Pécs, 2008

A szerző saját kiadása
Készült 2008-ban 100 példányban, Budapesten.

Minden jog fenntartva!

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés – kérdések és kételyek.....	4
2.	A jelenlegi helyzet.....	6
3.	Ez volt a múlt.....	11
4.	Ködös jövő	13
5.	Közép- és hosszútávú célok.....	14
	a) Az egyesülési jog újrafogalmazása.....	14
	b) A kapcsolatrendszert érintő egyes jogszabályok módosítása ...	16
	ba) Az Ötv. módosítása	16
	bb) Egyéb jogszabályok módosítása	17
	bc) A szétszabdalt szabályozás egységesítése.....	18
	c) A közigazgatás szintjei közti kommunikáció erősítése	19
	d) Egy naprakész országos civil adatbázis felállítása	20
	e) A helyi érdekképviseleti rendszer kiépítése országos szinten ..	20
	f) Az országos és helyi civil támogatási rendszerek összehangolása	21
	g) Az önszerveződéstörténeti kutatások beindítása és támogatása	22
	h) Egy önálló civil periodika elindítása	22
6.	A szerző témával kapcsolatos tudományos tevékenysége..	23
	a) kötet szerkesztés	23
	b) cikkek, tanulmányok	23
	c) konferenciaszervezés	24
	d) előadások	25
7.	Köszönetnyilvánítás	26
8.	Summary	27
9.	Felhasznált irodalom.....	28
	Lexikonok, adattárak.....	28
	Monográfiák, összefoglalások, tanulmánykötetek	29
	Tanulmányok, cikkek.....	36
	Szakdolgozatok, doktori értekezések.....	52
	Jogszabálygyűjtemények, folyóiratok	53
	Fontosabb honlapok, CD-ék, DVD-ék.....	54

1. Bevezetés – kérdések és kételyek

A közigazgatás és a civil szektor kapcsolatrendszerének vizsgálata viszonylag rövid múltra tekinthet vissza. Ennek oka voltaképpen a jelenlegi helyzetben rejlik, ugyanis hiába beszélünk két szereplőről: a közigazgatás mögött rejlő államról (és önkormányzatokról), illetve a civil szektorról, a rendszerváltást követő – elsősorban szociológiai szempontú – kutatások eddig főként a civil szektorra, de annak is inkább egy-egy szeletére koncentráltak. Közigazgatásról, amely pedig erejénél és információs monopóliumánál fogva az együttműködést kezdeményezhetné, eddig sok szó nem esett.

A dolgozat alapjául szolgáló – jellemzően a hazai állapotokra fókuszáló – vizsgálódásokat alapvetően néhány triviális kérdés indukálta, amelyekre a téma könyvtárnyi irodalmát böngészve sem sikerült megnyugtató válaszokat találni.

Mindenekelőtt az eltérő és sokszor zavaró, *definíció nélküli fogalomhasználat*, amelynek nyomán nehéz eldönteni, hogy mit értsünk non-profit, mit civil és mit társadalmi szervezet alatt, ezekhez képest hol helyezkedik el a helyi önkormányzatokról szóló 1990:LXV. törvény (továbbiakban: Ötv.) önszerveződő közösség fogalma. S milyen viszonyban vannak ezekkel az egyházak, a közalapítványok vagy éppen a közhasznú társaságok? Az elítéltek öntevékeny közösségei vajon a civil szervezetek büntetés-végrehajtási intézetbeli megfelelői vagy sem? E kérdések azonban nem csak érdekfeszítők, s nem csupán elméleti viták kiváltására alkalmasak. Sajnos, a közigazgatási gyakorlatot is befolyásolják, sőt mára már talán torzítják is.

Így adja magát a következő problémakör: ezek *az eltérő fogalmak hogyan jelentkeznek a jogszabályokban*. Vajon csak elméleti vagy tételesjogi problémáról is szó van? S ha igen, ez befolyásolja-e és milyen mértékben a gyakorlatot? Ha a jogi

szabályozók szövegezése homályos, kétértelmű vagy éppen elavult, ki, miért és hogyan értelmezi mindezt a gyakorlatban és ennek milyen következményei lehetnek?

Az e területen jogszabály-értelmezéssel foglalkozó szervek és személyek számbavétele során nem lehetett megkerülni azt a kérdést sem, hogy vajon *ezen intézmények milyen feladat- és hatáskörökkel bírnak a civil szektor vonatkozásában*, s egyáltalán: hol helyezkednek el a közigazgatási szervezetrendszer hierarchiájában. Ha pedig már a jogszabályi keretek ismertté váltak, érdemes volt áttekinteni a gyakorlatot is, megkísérelve feltárni a hazai legjobb gyakorlatokat, s rámutatni egyes esetekben a szakmai munka árnyoldalaira.

Így állt össze – saját fél évtizedes, e területen végzett szakmai és elméleti munkám nyomán – egy *láttelel a magyar közigazgatás és a hazai civil szektor kapcsolatrendszeréről*, a kezdeményezésekről, eredményekről és kudarcokról. Ezek számbavétele során jutottam el *saját elképzelésem* felvázolásáig, amely *a meglévő elemekre építve, némi hangsúlymódosítással egy alapvetően a két fél partnerségére építő jövőképet vázol fel*, amelyben a kezdeményező szerep – intellektuális és pénzügyi erejénél fogva – *a közigazgatásé*, de amelyben idővel a civil szervezetek egyes feladatokat teljesen, másokat pedig részben átvesznek. Bár csak egy véleményről van szó, ez az elképzelés, amely – a hierarchia sajátosságait figyelembe véve – *tervezési szintnek* a közigazgatás központi szintjét, *végrehajtási szintnek* pedig a helyi szintet veszi, élesen szemben áll a jelenlegi, a civil szektor egyes résztvevőinek javaslatai által uralt, az eseményekkel szinte sodródó, ad hoc cselekvő közigazgatási modellel.

Hogy nem csupán kritikáról van szó, a dolgozat részletesen feldolgozza az elmúlt kétszáz év történetét a kapcsolatrendszer szemszögéből igyekezve feltárni a korabeli jogszabályokban és elméleti munkákban rögzült elképzeléseket és eljárásokat, illetve a korabeli gyakorlatot is. A múlt ismerete nélkül

ugyanis mind a jelen, mind a jövő bizonytalan, s ez irányú, megalapozott kutatásoknak lassan már két évtizede híján vagyunk.

A *történelmi előzmények* révén a kapcsolatrendszer jelenlegi elmélete és gyakorlata, illetve a továbblépéssel kapcsolatos javaslatok is más megvilágításba kerülnek. A dolgozat *végkicsengése* azonban *pesszimista*, ugyanis a gyakorlatban elsősorban a közigazgatásban és annak is a helyi szintjén megjelenő politikai nyomás a kapcsolatrendszer kiértelt elemeit egyre inkább torzítja, a továbbfejlesztésre, a partnerségen alapuló együttműködésre épülő szakmai munkát pedig ellehetetleníti. Halvány reménysugár – az e folyamatokat indukáló új, értéknélküli politikusgenerációt nézve – csupán az lehet, hogy második nyilvánosság állampolgárokat tömörítő civil szervezetek részvételével kialakított fórumai csak érzékeny szavazatvesztés mellett sorvaszthatók el, tehát a politikusoknak érdekük fűződik a kapcsolatrendszer fenntartásához és az abban való semleges vagy látszólag semleges részvételhez.

2. A jelenlegi helyzet

A közigazgatás-civil szektor közti kapcsolatrendszer jelenkori állapotát *elméleti és gyakorlati oldalról közelítve* mutatja be a dolgozat. Erre azért van szükség, mert az eddigi megjelent munkák nagy része közigazgatási gyakorlattal nem rendelkező szerzők tollából született, akik ráadásul saját szakterületük fogalomrendszerét próbálták meghonosítani e területen. Ezek a fogalmak – amellet, hogy többségük importként került a hazai szakirodalomba – jogszabályi szinten nem terjedtek el, így csak az elmélet és gyakorlat közti szakadék kitágítására voltak alkalmasak. A hazai gyakorlat, amely az elmúlt két évtizedben elsősorban helyi és megyei szinten az együttműködés több,

hasonló modelljét érlelte ki egymástól függetlenül, azonban mást igényelne.

Elsősorban olyan fogalmakat, amelyek a kapcsolatrendszer civil oldalának tényleges állapotát képesek leírni, bemutatni. Ezen a téren eddig csak részeredményeink vannak és ezt a munkát a töredezett és elavult jogszabályi környezet sem könnyíti meg, amely – legjellemzőbb példaként – még mindig a rendszerváltás előtti, civil kurázi nélküli civil szektor alapfogalmára: a társadalmi szervezetre próbálja alapozni a jogállam civil szektorát.

Első lépésként ezért megkíséreltem számba venni a jelenlegi közigazgatási gyakorlatban előforduló civil szervezeti formákat, *alapotfogalomként* egy új, semleges jelentéstartamú kifejezést: a *civil szektort*, illetve a *civil szervezetet* használva. Általános és absztrakt fogalmak meghatározása adhat csak szilárd alapot, amelyre a rendszerváltást követő kapcsolatrendszer hosszútávon is stabilan építhető. Éppen ezért a civil szektorba tartozó szervezeteknél – a jogtörténeti előzményekre is figyelemmel – *két lényegi ismérv* került meghatározásra: *a.) önkéntes szerveződés; b.) közös cél*. A *civil szervezetek három alaptípusa* esetében (egyesület, alapítvány, civil közösség) e két ismérvet hiánytalanul megtalálhatjuk; ezek mellett természetesen az egyes típusoknál további formai ismérvek is lehetségesek. Ha szűk értelemben beszélünk a civil szektorról, e három, a gyakorlatban leggyakrabban előforduló alaptípust értjük alatta. Tág értelemben viszont más formákat is találhatunk, amelyek valamely alaptípushoz hasonlóak, de a fenti lényegi ismérvek egyike-másika az alaptípushoz képest eltérést mutat. Így beszélhetünk *egyesületszerű, illetve alapítványszerű képződményekről*, az előbbinél például a szakszervezetekről, pártokról, tömegmozgalmakról vagy éppen a tűzoltó egyesületekről és vadásztársaságokról, az utóbbi esetben pedig a közalapítványokról. Az egyértelműség kedvéért egyúttal szólni kellett a gyakorlatban leggyakrabban előforduló olyan formákról is, amelyek biztosan *nem civil*

szervezetek, mert a lényegi ismérvek közül egy vagy több ezeknél hiányzik vagy teljesen más értelemben létezik. Így az egyházaknál, a közhasznú társaságoknál, a lakásszövetkezeteknél, a biztosító pénztáraknál.

Az egyes formák bemutatásánál lehetőség nyílt a civil szektorra, valamint az egyes formákra *vonatkozó hatályos jogi szabályozás* bemutatására, illetve *egyes jogértelmezési problémák* feloldására is, amire már csak azért is szükség volt, mert a gyakorlati részben elemzett civil támogatási rendeleteknél e területen – a már jelzett általános fogalomzavar miatt teljesen érthető módon – igen nagy eltérések tapasztalhatók. Csak egy példával érzékeltetve: van olyan település, amely a támogatandó civil szervezetek között az egyesület mellett az egyesülést is felsorolja.

Az elméleti részben érintett másik jelentős problémakör a közigazgatás és civil szektor közti kapcsolatrendszeren belül az *együtműködés lehetséges területeit, intézményeit, az együtműködés formáit, módjait és eszközeit* veszi sorra. Itt esik szó a *támogatási formákról* (pénzügyi, természetbeni, egyéb formák), a *civil érdekképviselőtről* (civil kerekasztal, társadalmi kapcsolatokért felelős alpolgármester, civil tanácsnok, civil referens), a *kommunikációs csatornákról*, amelyek az együtműködést előbbre vihetik (nyomtatott sajtó, helyi televízió, 1%-os kampány, az e- és m-kommunikációs megoldások, civil oldal az interneten), illetve a *civil házról* (annak formáiról) és a *helyiségbérletről*.

Egy fontos alapkérdést is itt volt szükséges tárgyalni: *miért fontos egyáltalán az együtműködés* e két, első ránézésre távoli résztvevő között, s mi hasznuk van ebből. A közigazgatás és a civil szektor tulajdonképpen az állam és a társadalom „képes feleként” fogható fel. A szükségszerű kapcsolattartás egyik formájáról, módjáról van tehát szó, amelynek milyenségét nagymértékben befolyásolja az állam állapota, illetve a társadalom közérzete. Magyarországon mindkét fél állandó mozgásban van: az állam és a közigazgatás mostanában kezdi

legalább felszínesen lebontani a rendszerváltás előtti struktúrákat, a társadalom 1980-as évektől szemmel látható anómiás állapotán pedig még mindig nem sikerült változtatni. A közigazgatás és a civil szektor közérzetén, kapcsolatrendszerén a mindennapokban mindez jól látható, s valószínűleg azzal is számolnunk kell, hogy e változások még évtizedekig eltartanak. Az együttműködésre vetítve ezt talán úgy lehet legjobban megfogalmazni, hogy mindkét félnek tanulni kell az ebben való részvételt, egyáltalán: a partnerséget. *Önmérsékletre és türelemre* van szükség, amelyért cserébe viszont mindkét résztvevő profitálhat – még hozzá hasonló mértékben: a közigazgatás számára a *második nyilvánosság* a szakmai munka megkönnyítését hozhatja magával, a civil szervezetek kiváló információ-továbbítási képessége pedig a tájékoztatás olyan kevésbé bevált formáit válthatja fel, mint például egy lakossági fórum. A lokálpatrióta és önkéntességre épülő civil szektor a *nyitott, szolgáltató és állampolgárok közeli közigazgatás* európai modelljének megvalósítását hozhatja közelebb. A civil szektor – voltaképpen állampolgárok vagy a politika nyelvére fordítva: választópolgárok azonos célok mentén szerveződő közössége – viszont *forrásokhoz* jut és *információhoz* első kézből, amelynek révén lehetőséget kap céljai elérésére, valamint működését hosszútávon bebiztosíthatja. Nem mellékesen pedig a civil szervezetek tagsága az egyre inkább működésképtelen közvetett képviselési formák megkerülésével közvetlenül is becsatornázhatja ötleteit, javaslatait az érdekképviselési fórumokon. Mindkét fél számára hasznos tehát ez az együttműködés. Itt azonban egy pillanatra vissza kell kanyarodni pár előbbi gondolathoz. Önmérsékletéről volt szó – nem véletlenül. Az együttműködés sikere nagyban múlik a személyi körülményeken, a jogszabályok csak a kereteket adhatják. Ha hosszútávon sikeres megoldást keresünk, *három alapelvet* érdemes mindenekelőtt közösen rögzíteni: a.) *kiszámíthatóság*; b.)

objektivitás; c.) nyilvánosság. Ezeknek feltétel nélkül kell érvényesülniük a kapcsolatrendszer valamennyi területén.

Az alapelvek pedig már a *gyakorlat* felé vezetik az olvasót, amelyet több oldalról próbáltam feltérképezni. A dolgozat ezen része *három különböző módszere* építve vizsgálja a közigazgatás és a civil szektor közti kapcsolatrendszer hazai gyakorlatát: *a.) közigazgatási legjobb gyakorlatok bemutatása (konferenciasorozat); b.) a kapcsolatrendszer szabályozóinak elemzése (országos adatgyűjtés); c.) egy települési önkormányzat civil politikájának részletes bemutatása (az ún. XVIII. kerületi modell).*

A vizsgálódások azt mutatják, hogy a közigazgatás egyes szintjei között immár két évtizede hiányzik a kapcsolat, helyi szinten: településeken, megyékben létrejöttek, működnek vagy működtek különböző rendszerek, több-kevesebb sikerrel. A cél az lenne, hogy az egyes szintek közötti kommunikáció javuljon, és a közigazgatás ne szintenként, hanem egységesen jelenjen meg a civil szektorral folytatott tárgyalásokon.

Ehhez azonban több feltétel hiányzik: egyrészt még most sem tudjuk, ténylegesen hány civil szervezet működik. Ennek hiányában nem tudjuk azt sem, kivel lehetne tárgyalni, s milyen formában. Ám ha mégis tudnánk, hiányoznak a közigazgatás oldalán a rövid-, közép- és hosszútávú tervek, amelyek a célokat és a feladatokat meghatároznák, a felelősöket és határidőket megneveznék.

A közigazgatás szerkezete politikai szándék szerint napról-napra változik. A civil kapcsolatok koordinációjáért felelős szervezeti egység most éppen a Szociális és Munkaügyi Minisztériumban található, ám eddig – mintegy 150 évig – a belügyi területhez tartozott, egyébként teljesen érthetően. A politika azonban nem csak a közigazgatásra bír befolyással, hanem egyre többször fordul a civil szektor felé. Zavarja a lövészárkoktól mentes szakmai munka, az önkéntesség, és ezirányú terjeszkedésével kívánja pótolni mindazt, amit a párbeszéd hiánya miatt az évek során másutt elveszített. Az

igazi veszélyt, amelyet helyi szinten már érezni lehet, a rendszerváltás nemzedékeként aposztrofálható új, értéknélküli politikusi generáció jelenti minden oldalon. Itt párbeszéd helyett a nyers erő dominál, a hosszútávú közösségi célokat a rövidtávú egyéni érdekek váltják fel. A civil szektor pedig sem helyi, sem pedig országos szinten nem elég erős ahhoz, hogy ennek ellenálljon.

E három akadály miatt, amelyek együttes jelentkezése a talán most meginduló szakmai munkát nem csak akadályozza, késlelteti, de el is lehetetleníti, a gyakorlati rész summázata úgy formulázható (a közigazgatás szempontjából, ahonnan a kezdeményezéseknek ki kellene indulnia), hogy központi szinten van még mit tanulni, helyi szinten pedig van már mit veszíteni. Érdemes tehát az önmérséklet és a párbeszéd fogalmához visszakanyarodni.

3. Ez volt a múlt

A kapcsolatrendszer múltját nézve talán elsősre meglepő megállapításokat olvashatunk. A közigazgatástörténet, közigazgatási jogtörténet a hazai jogtörténet igen jól kutatott területét képezi, amely nem mondható el ugyanakkor *a civil szektor múltjáról* vagy *a közigazgatás-civil szektor közti kapcsolatrendszer előzményeiről*. A dolgozat tehát e két utóbbi területre koncentrálna, elsődlegesen a történettudomány és segédtudományai módszereivel, forrásokon keresztül és mindig azon cél mentén, hogy a múltbeli események révén a jelenkori állapotok könnyebben megérthetők és összehasonlíthatók legyenek.

Így elsősorban itt is a fogalmak tisztázására tettem kísérletet, az eddigi egyesülettörténet kifejezés helyett az *önszerveződéstörténet* fogalom használata mellett érvelve. Ez ugyanis a lényeg: az alulról jövő, s különböző formákba rendeződő társadalmi mozgásokat igyekszik megragadni, s így

az egyesületen kívül – amely mai értelmében viszonylag új képződmény – a civil szervezetek mindhárom alaptípusának, illetve ezek előképeinek kutatását és bemutatását is lehetővé teszi.

Kiemelten fontos cél volt az *összehasonlíthatóság*, ennek érdekében *általános egyesületi kataszter* felállítására, valamint az *egyesületfogalom, illetve egyesületszám változásának bemutatására* is találunk a dolgozatban kísérletet. A különböző tudományterületeken dolgozó különböző szerzők ugyanis más-más módszerrel, felosztásban tárgyalnak intézményeket, fogalmakat. Több nyilvánvaló tévedés is tapasztalható a szakirodalomban, mint például amikor 1878-ra visszavetítve a trianoni határok szerint adnak meg adatokat.

A közigazgatás és civil szektor kapcsolata elsősorban az utóbbi *kétszáz év törvényei és rendeletei* alapján került bemutatásra, de *levéltári kutatások* révén a korabeli gyakorlat jellegzetes vonásaira is találhatók példák. A trianoni Magyarország múltba való visszavetítése elfojtott reflexek továbbéléseként is értelmezhető, ezért kifejezetten részletes feldolgozását láthatjuk a *dualizmuskori Pozsony és Budapest törvényhatósága civil szervezetekkel kapcsolatos támogatási rendszerének*. E források ugyanis a jelenlegi határokon belül is hozzáférhetőek és feldolgozásra várnak, belőlük a jelenlegi gyakorlatra nézve is rengeteg tanulság, ötlet nyerhető, éppen ezért elemzésüktől nem lehet eltekinteni. Hasonló szándék rejlett a *civil szektor* eddig kevésbé kutatott *1945-1951 közötti felszámolásának* bemutatása mögött is.

Az önszerveződéstörténet vonatkozásában tehát igen sok még a teendő. A legegyszerűbb talán egy *kutatási terv* összeállítása és egy *kutatócsoport* felállítása lehet, mert az idő sürget, hiszen a hiányzó előzmények saját becslés szerint legkorábban is mintegy tíz év alatt kerülhetnek át a gyakorlatba, s az elmúlt két évtized egy része csupán a problémák felszínén való keresgéléssel telt, mélyebbre csak egy-két kutató hatolt. Fontos lenne továbbá az önszerveződéstörténet *oktatásának*

megszervezése is, elsősorban *a jogász- és a történészképzésben*, hiszen e két tudományterület valamelyikének ismerete a kapcsolatrendszer jelenlegi továbbfejlesztését szolgáló kutatásokhoz nélkülözhetetlen.

4. **Ködös jövő**

A már említett három probléma (vö.: 2. pont: naprakész civil nyilvántartás; a közigazgatás egységes, hosszú-, közép- és rövidtávú terveinek és céljainak hiánya a civil szektorral kapcsolatban; a politika egyre nagyobb befolyása az együttműködésben részt vevő felek szakmai munkájára) miatt *a jövő csupán ködös, nem pedig* – mint lennie kellene – *közös*.

Az első két problémát megfeszített munkával 2-3 év alatt be lehetne hozni, s ez talán a harmadik tényező erejét is csökkentené, de jelenleg együttműködés helyett a közigazgatásban a terület gazdáját keresi.

Nem biztos, hogy igaz ugyanis az a tétel, hogy aki civil szervezeti múlttal bír, az a közigazgatás ezzel kapcsolatos feladatait is ugyanolyan sikerrel tudja ellátni, mint egy civil szervezet menedzselését. Olyan, *a közigazgatás alsó szintjein, a kapcsolattartás mindennapjaiban gyakorlatot szerzett és ugyanakkor elméletileg is felkészült szakemberekben* van hiány, akik ezirányú tapasztalataikat felsőbb szinten is kamatoztatni tudnák. Ez a hiány egyébként jól mérhető az elmúlt két évtized jogszabályain is, amelyek – a kapcsolatrendszer kiépítésének alapjául szolgáló Ötv. kivételével – mind a civil szektorra koncentráltak csupán, pedig a közigazgatás aktív részvétele nélkül érdemi előrelépés hosszútávon nem várható.

Röviden összefoglalva: minden felsorolt problémán túl a *közigazgatási szemléletmód hiánya* a legnagyobb hátráltatója az előrelépésnek, mint erre egyébként a dolgozat több helyen utal is. Jól példázza ezt egyébként a kormányzati civil

kapcsolatok fejlesztését szolgáló egyes intézkedésekről szóló 1065/2007. (VIII.23.) kormányhatározat megszületése is, amelynek az iránya jó, de az egyes javaslatokon, s most már azok megvalósításán is átüt a szervezetrendszer átfogó ismeretének hiánya.

5. Közép- és hosszútávú célok

A dolgozat mintegy harmada a közép- és hosszútávú célokkal foglalkozik, amelyeket – ha kiszámítható, objektív és nyilvános rendszert szeretnénk mind országos, mind pedig helyi szinten felépíteni – meg kéne valósítani. Rövidtávú, vagyis azonnali célként a fent említett közigazgatási szakemberek központi közigazgatásba történő bejuttatása jelölhető meg, amelyet viszont – jól ismervén a magyar közigazgatás helyi és központi kiválasztási rendszerét – rögtön el is vethetünk. A közép- és hosszútávú célok a dolgozat végén külön is összegzésre kerültek, s külön visszaulások találhatók részletes kifejtésükhöz.

Itt csupán röviden foglalom össze a legfontosabb teendőket, azzal zárva fejtegetéseimet, hogy egyes javaslatok a nem túl távoli jövőben talán még megvalósulhatnak.

a) Az egyesülési jog újrafogalmazása

Az alkotmány egyesülési joggal kapcsolatos szabályozása uniós összehasonlításban is megállja a helyét; e szakaszokon éppen ezért nem szükséges változtatni. Annál inkább az egyesülési jogról szóló 1989:II. törvényen (továbbiakban: Etv), amelyet több tekintetben is a jelenlegi fogalomzavar okozójának érezhetünk. Egyrészt a társadalmi szervezetek kiüresedett fogalma, másrészt a külön-külön megemlített, de el nem határolt egyes formák, mint a tömegmozgalom vagy a szakszervezet, harmadrészt az Etv-ben fel nem sorolt, de

szabályozásában a társadalmi szervezettel hasonlóságokat felmutató egyéb formák sokasága egyaránt nehezíti az eligazodást. S azonkívül, hogy egy már letűnt kor társadalmi állapotát őrzi zárványként magában, útját állja a gyakorlaton alapuló új fogalomrendszer megszületésének is.

Éppen ezért érdemes elgondolkodni egy *új egyesülési törvény* megalkotásán, amelyben legalább két területet markánsan kellene szabályozni:

a) *a civil szervezetek formái*, az egyes formákon belüli alakzatok főbb jellemzői, közös szabályozás, különös szabályok. Tulajdonképpen arról van szó, hogy egy kimunkáltabb dogmatika keretében itt összpontosuljon a jelenleg különböző jogszabályokban szétszórva fellelhető összes civil szervezetre vonatkozó szabályozás. Kivételnek egyedül az alapítványokat és alapítványszerű képződményeket érezhetjük, de az egyesületeket, a civil közösségeket, valamint az egyesületszerű képződményeket mindenképpen itt célszerű elhelyezni.

b.) *a civil szervezetek felügyelete*. Az csak a látszat, hogy teljeskörű bírósági (ügyészségi) felügyelet létezik e területen. Fennmaradt ugyanis egyes esetekben a közigazgatás hatásköre (például: vadásztársaságok, szerzői jogi egyesületek), amely egyáltalán nem jelent problémát, csak rendezni kellene e kérdést is egy helyen, s levonni az eltérések jogszabályi következményeit. Ha pedig már felügyeletről szólunk, érdemes lehet elgondolkodni egy kurta kis mondat beépítésén az ügyészség civil szervezetekkel kapcsolatos feladataihoz, valahogy olyképpen, hogy az ügyészség legalább fél évente egyszer köteles a területén található civil szervezetek működési ellenőrzését (hogy hány szervezetet és pontosan melyeket, azt majd a vizsgálati tervben megállapítják) elvégezni, és a szükséges intézkedéseket megtenni.

b) *A kapcsolatrendszert érintő egyes jogszabályok módosítása*

ba) Az Ötv. módosítása

Jellegénél fogva hiú ábránd, hogy az Ötv-t belátható időn belül módosítsák, mégis fontos kiemelni, hogy a helyi önkormányzatok tekintetében a kapcsolatrendszert érintő keretszabályokat itt lehetne elhelyezni.

Legcélszerűbb az *Ötv. 8. § (5) bekezdéséhez* két apró *módosítást* fűzni. Az egyik: a képviselő-testület az önszerveződő közösségek támogatásának szabályait rendeletben rögzíti (civil rendelet), az önszerveződő közösségekkel való kapcsolattartás rövid- és hosszútávú céljairól szóló dokumentumot (civil koncepció) határozattal fogadja el. Ez talán elég absztrakt fogalmazás, amelyhez még egy sort hozzátehetünk: az önszerveződő közösségekkel való kapcsolattartásra a 20 ezer lakosnál nagyobb önkormányzat önálló ügyintézőt alkalmaz (civil referens). A zárójeles fogalmakat szintén a törvénybe lehetne elhelyezni, remélvén, hogy az eltérő szóhasználatot ezáltal is egységesíteni lehet.

A másik a képviselő-testületi kizárólagos hatáskörébe utalt *közösségi célú alapítványok számára történő forrásátadás*. Itt ugyanis nem vonták le a közalapítvány megjelenéséből adódó következtetéseket az Ötv-ben. Legyen egyértelmű: csak közalapítványhoz szükséges a képviselő-testület döntése, az alapítványok forrásátadásáról átruházott hatáskörben is hozható döntés. Indokul az hozható fel, hogy a támogatások politikai csatározások alól való kivonása megér annyit, hogy ezt lehetővé tegyünk. Azt sem szabad elfelejteni, hogy mindez természetesen a képviselő-testület elhatározásától függ: ha magánál tartja a civil szervezetek támogatását, az is lehetséges, ha átruházza bizottságra vagy polgármesterre, úgy is jó. Nem kötelezően egy formát kívánunk rögzíteni, hanem pont

ellenkezőleg: mozgásteret kívánunk adni ahhoz, hogy a helyi sajátosságoknak leginkább megfelelő rendszer alakulhasson ki.

bb) Egyéb jogszabályok módosítása

Csak említés szintjén: *a közhasznú szervezetekről szóló 1997:CLVI. törvény* (továbbiakban: Kszt.) rendszere szintén átvizsgálásra szorul. Legyen közhasznú és nem közhasznú fokozat, de az összes civil szervezet számára, amely jogi személyiséggel rendelkezik, a kiemelkedően közhasznú státusz pedig a közhasznúba olvadjon bele. Esetleg ehhez kapcsolódóan lehetne kimondani, hogy közoktatási, közművelődési és ellátási szerződés csak közhasznú szervezettel köthető.

A közhasznúság új fogalma – illetve a civil rendeletek kötelező megalkotásának előírása az Ötv-ben – felveti az a *Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003:L. törvény* (továbbiakban: Ncatv.) módosítását is. Meg kellene teremteni annak feltételeit, hogy az NCA-ból a civil szervezetek teljes köre támogatható legyen, s itt lehetne rendezni a minisztériumi keretek kérdését is, valamint a helyi támogatási rendszerek legfőbb jellemzőit. Előfordulhat, hogy a törvény címét is meg kell változtatni, ugyanis olyan mértékben változik a szabályozási kör, de ettől nem kell visszariadni.

A *statisztikáról szóló 1993:XLVI. törvényben* (továbbiakban: Stv.), de inkább a hozzá kapcsolódó, az éves adatgyűjtésről szóló tervet szabályozó *kormányrendeletben* rögzítendő az éves civil szervezetekről szóló statisztika összeállításának kötelezettsége, még hozzá a statisztikai célú adatátvétel körében, s azon belül is a települési önkormányzatok feladatai között. Megjegyzendő, hogy vagy az Stv-ben vagy az Ötv-ben (de inkább az előbbiben) érdemes lenne utalni az önkormányzatok e feladatára, hogy kötelesek a területükön található önszerveződő közösségekről adatokat gyűjteni. Rögzíthető lenne továbbá az Stv-ben, hogy a jegyző ezt a

statisztikát egyszerre küldi meg a KSH-nak és – megjelölve az adatot nem szolgáltató civil szervezeteket – az ügyészségnek, amely ez alapján összeállítja az éves ellenőrzési tervet. Végül pedig egyidejűleg megemlendő az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII.28.) kormányrendeletben (továbbiakban: szabs. kr.) a statisztikai adatszolgáltatás elmulasztásával kapcsolatos összefüggés is.

bc) A szétszabdalt szabályozás egységesítése

Végezetül még valami: lehet, hogy a civil rendelet mintájára elgondolkodhatnánk egy *civil törvényen* is. Több elképzelés is lehetséges: a.) az új Etv-t bővítjük ki; b.) az Etv. mellett egy civil törvényt alkotunk, amelyben a közhasznú jogállást, a most ágazati törvényben található ellátási, közművelődési és közoktatási megállapodások közös szabályait egyaránt elhelyezzük; c.) a közigazgatási és civil kapcsolatrendszeréről alkotunk törvényt az Etv. mellett, amelyben kitérünk a közigazgatás egyes szintjeinek feladataira, a kapcsolattartó személyek körére, az érdekképviselői fórumokra, a támogatási rendszerre (beleértve az adó 1%-ot is), a kommunikációs csatornákra, a megyei és helyi civil szolgáltató központokra és civil házakra, a helyi szintű együttműködési megállapodásokra. Legcélszerűbb jogtechnikai szempontból talán a legutolsó verzió lenne, így felválthatnánk az Ncatv-t, a Kszt-t, illetve tehermentesíthetnénk jó pár jogszabályt, a civil szervezetekkel kapcsolatos fogalmak körét pedig az Etv-re hagynánk. Könnyebben áttekinthetnénk szakemberként e rendszert magunk is, az állampolgárokról pedig nem is beszélve.

c) *A közigazgatás szintjei közti kommunikáció erősítése*

Ez az a feladat, amelyről – valószínűleg annak összetettsége miatt – az elmúlt két évtizedben megfeledkeztek. Jelenleg a központi szint civil szervezetekkel próbálja elvégeztetni, de ez eleve egy reménytelen próbálkozás.

Érdemes lenne elgondolkodni, hogy a közigazgatás-civil szektor közti kapcsolatok irányításának az önkormányzati igazgatáshoz kapcsolódva kellene helyet találni. Vagyis az SZMM-ből e feladat kerüljön vissza az Önkormányzati Minisztériumhoz (a BM jogutódjához), mint ahogy az másfél évszázadig oda is tartozott. A kapcsolatrendszerrel el lehet választani a kormányzati kommunikáció és a civil szervezetek kapcsolatát, mint az most meg is történt egy munkacsoport MeH-en belüli felállításával.

A közigazgatási-civil kapcsolatokért felelős miniszter pedig alapvetően két irányba indulhatna el: a.) a közigazgatás e területen dolgozó szakembereire építkező szakmai egyeztető fórumok kiépítése; b.) az önkormányzati kerekasztalok mintájára és települési civil szektorra építve a kistérségi, megyei és minisztériumok melletti civil kerekasztalok felépítése. Vagyis *a közigazgatás és az egyes szinteken működő civil szektor párhuzamos megszervezéséről* van szó. A feladatok részben azonosak: *keretszabályzatok, mintakoncepciókkal* az egységesítés irányába hatni, s elérni, hogy minden településen kialakulhasson a párbeszéd és együttműködés azonos intézményekre épülő minimumszintje. Ezt követően már mindkét formát kiválóan lehet használni jogszabályok véleményezésére, a nyitott jogalkotás megvalósítására, koncepciók, intézkedések tervezetének megfuttatására, különböző tanácsadó grémiumok delegálására. Ha lassanként ez megvalósul – megfeszített munkával mintegy 2-3 év alatt – a nyereség mindenki számára óriási: egy második nyilvánosság és az ezzel szintenként kommunikálni képes közigazgatás összefogása, valódi, legitimációval

rendelkező civil tanácsadó, véleményező testületek létrehozása, a civil szervezetek érdemi befolyásának megteremtése (civil kontroll). A lehetőségek korlátja csak a fantázia lehet, de sajnos azt is meg kell jegyezni, hogy mindezt már a rendszerváltás óta bármikor meg lehetett volna valósítani, hiszen jogszabályba nem ütközik, és pénzbe sem kerül.

d) Egy naprakész országos civil adatbázis felállítása

Ennek felállítása lenne a javasolt intézkedéscsomag első lépése. A nulladik pedig az új Etv., illetve a kapcsolódó szabályozás megalkotása, mert mindenekelőtt azt kéne megtudnunk, hogy kiket tekinthetünk civil szervezeteknek, hogy ezt a kört esetleg bővítve-szűkítve a közigazgatás az együttműködésben részt vevő partnereit megjelölhesse.

Ezt követi a naprakész, közhiteles nyilvántartás felállítása, amely több funkciót is ellát egyszerre: a.) közhiteles, tehát a civil szervezetek ügyintézését megkönnyíti; b.) naprakész: információt ad a civil szektorról az állampolgároknak; c.) nyilvántartás, tehát a közigazgatás munkáját segíti.

e) A helyi érdekképviseleti rendszer kiépítése országos szinten

A dolgozatban részletesen elemzett helyi kapcsolattartási mintát lehetne a felsőbb szinteken is mintaként tekinteni. Egyrészt a *közigazgatás egyes szintjei mellett létrehozott kerekasztalok* formájában, másrészt viszont egy *országos civil érdekképviselet* létrehozásánál, amelynek végül is hasonló céljai vannak, mint a legkisebb település civil kerekasztalának. Ezen ponton viszont nem lehet megkerülni a mára már közhellyé degradált második vagy *civil kamara* kérdését sem, amelynek szerkezetét az alulról szerveződő civil kerekasztalokon kiválóan meg lehet vitatni.

A megyei szint fontos feladatot kapna a civil érdekképviselet szervezésében, erre saját apparátusra lenne szüksége, mert ezen munkát véletlenül sem bízánk a *ciszokokra*, amelyek szerepet elsősorban a kistérségi szint civil kapcsolatainak szervezésében kapnának.

Érdemes elgondolkodni azon, amely törvényhatóságaink esetében egykor működött, hogy háromévenként csúsztatva cserélődjön ki e kamara egyharmada. Így a kiegyensúlyozottság és a politikamentesség talán jobban biztosítható. Ez utóbbi érdekében egyébként nem árt óvatosnak lenni: a második kamara túlzottan erős hatáskörökkel való felruházása növelhetné a politikai nyomást a civil szektoron, a kisebbségeknél és az érdekképviseleteknél. Ehelyett kezdhetnénk javaslattevő, véleményező, egyes esetekben döntéshozó jogkörökkel való felruházásával és mintegy 6-9 év múltán a tapasztalatok fényében lehetne megítélni, merre induljunk tovább.

f) Az országos és helyi civil támogatási rendszerek összehangolása

Az országos szint legyen az *elsődleges*, minden más közigazgatásból juttatott támogatás feltételei az országoshoz képest nyerjenek szabályozást (például: minisztériumi civil keretek).

A helyi szint viszont álljon *nyitva valamennyi civil szervezet* – ideértve a civil közösségeket is – *számára*. Meg kellene tisztítani a helyi rendszereket az oda nem illő formáktól, így például külön rendeletben érdemes szabályozni a települési egyházak, felekezetek, vallási közösségek támogatását, mert ezek nem civil szervezetek. E munkához is elengedhetetlen a fogalmak tisztázása, az új Etv. megalkotása.

S még valami: a támogatási rendszerbe be kellene csatornázni a vállalkozókat is: egyfelől adókedvezmények révén, ha civil szervezeteket támogatnak (akár az NCA-ba történő

felajánlással, akár helyi szinten), másfelől az iparüzési adó egy bizonyos részének civil szektor számára történő juttatásával vagy felajánlhatóvá tételével.

g) Az önszerveződéstörténeti kutatások beindítása és támogatása

Ennek fontosságát, szerepét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Nem fogunk tudni kiszámítható, hosszútávú intézkedéseket hozni, célokat kitűzni vagy azokat megvalósítani, ha sem a hazai civil szektor múltját, sem pedig a közigazgatás és a civil szektor közti kapcsolatok történetét nem tárjuk fel kellő mélységben, objektív kutatási módszerekkel, *sine ira et studio*. A dolgozat megnevezte e *kutatások* kiemelkedően fontos *alapelveit*, az elsődlegesen alkalmazandó *tudományterületeket*, az alkalmazandó *módszereket*, *eszközöket*. Álljon fel tehát mielőbb egy csapat, kapjon pénzt, paripát, fegyvert, és kezdjen hozzá mielőbb, mert legalább egy évtized szükséges az átfogó kép megalkotására.

A támogatás formájára már történt kezdeményezés a Magyar Zoltán Közalapítványon keresztül. A forma jó, de az összeg nagyon kevés, és a pályázati célon is van még mit módosítani.

h) Egy önálló civil periodika elindítása

Mindezen javaslatokat keretbe foglalja a másfél évszázados terv: az *Egyetemes Egyesületi Hírlő* megvalósítása. Akár a Magyar Közlöny, ez is álljon több részből: elméleti, gyakorlati és önszerveződéstörténeti szekciókból, s a civil szervezetek megalakulásán és megszűnésén túl szemlélje a nemzetközi gyakorlatot, az új jogszabályokat, adjon hírt a civil szektor programjairól, valamint a közigazgatás civil szektorral kapcsolatos eseményeiről, illetve könyvviteli és jogi tanácsadást is nyújtson. Hirdessünk meg rajta keresztül

képzéseket is, s adjunk helyet az 1%-nak, a vállalkozói felajánlásoknak is.

Haladjunk a korrallal: nem biztos, hogy a nyomtatott forma szükséges egy civil közlönyhöz, lehet hogy az e-mail-es terjesztés lenne célszerű. S kapcsoljuk össze mindezt a már megtisztított adatbázissal, vagyis minden abban szereplő szervezet kapja meg e-mail-ben vagy juthasson hozzá nyomtatásban heti-kétheti rendszerességgel.

A civil közlöny lényegénél fogva ne legyen profitorientált, szerkessze egy nonprofit társaság, amely e feladatának ellátásához évről évre jusson támogatáshoz az országos civil alapból.

6. A szerző témával kapcsolatos tudományos tevékenysége

a) kötet szerkesztés

Domaniczky Endre (szerk.): XVIII. kerületi Civil Kalendárium (Budapest, 2007)

Domaniczky Endre (szerk.): Civilek az idősekért (Budapest, 2008)

b) cikkek, tanulmányok

Domaniczky Endre: Önkormányzati civil politika kiépítése Budapest XVIII. kerületében (In: Civil Szemle 2006/2. 65-90.)

Domaniczky Endre: Adatok a civil szektor összetételéről Budapest XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimrén (In: XVIII. kerületi Civil Kalendárium 5-16. (Bp., 2007))

Domaniczky Endre: Gondolatok a civil pályázati rendszer hatékonyságáról – A Budapest XVIII. kerületi Civil Alap létrejöttének második évfordulóján (In: Civil Szemle 2007/3-4. 157-181.)

Domaniczky Endre: Feljegyzések a kormányzati civil kapcsolatok fejlesztését szolgáló egyes intézkedésekről szóló 1065/2007. (VIII.23.) kormányhatározat margójára (In: Közigazgatási Szemle 2008/1., 84-90.)

Domaniczky Endre: Civil referensi találkozó Budapest XVIII. kerületben (sajtó alatt a Civil Szemlében)

Domaniczky Endre: Civil szervezetek a reformkori Pesten – Tóth Árpád: Önszervező polgárok című könyvének ismertetése (sajtó alatt a Civil Szemlében)

Domaniczky Endre: A városi önkormányzatok és a helyi civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon (In: Civil Szemle 2008/3. 117-128.)

Domaniczky Endre: Adalékok a civil szektor felszámolásához Magyarországon (1945-1951) (sajtó alatt a Belügyi Szemlében)

Domaniczky Endre-Mester László: Az idősök helyzete és az önkormányzat idősügyi politikája Budapest XVIII. kerületében (In: Civilek az idősökért 7-35. (Bp., 2008))

Domaniczky Endre: Mire is jó a társadalmi szervezetek és alapítványok névjegyzéke? (sajtó alatt a Közigazgatási Szemlében)

c) konferenciaszervezés

A kerületi önkormányzatok és a civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Budapesten (Budapest XVIII. kerület, 2007. szeptember 11.)

A minisztériumok, az önkormányzatok és a civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon (Budapest XVIII. kerület, 2008. február 26.).

A városi önkormányzatok és a helyi civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon (Budapest XVIII. kerület, 2008. március 25.).

A megyei önkormányzatok és a megyei civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon (Budapest XVIII. kerület, 2008. április 22.).

d) *előadások*

Önkormányzati civil politika kiépítése egy fővárosi kerületben (előadás a fővárosi civil referensek találkozásán, Budapest, 2005. január 10.),

A helyi önkormányzatok és a települési civil szektor kapcsolata Magyarországon a helyi jogalkotás tükrében (előadás, A kerületi önkormányzatok és a civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Budapesten c. konferencia, Budapest, 2007. szeptember 11.),

Magyarországi helyzetkép a helyi önkormányzatok és települési civil szektor kapcsolatrendszeréről (előadás a bosnyák polgármesteri delegáció előtt, Pestszentlőrinc, 2007. november 5.),

A központi közigazgatás és a helyi önkormányzatok közti, civil szektort érintő együttműködés lehetséges területei (elhangzott: A minisztériumok, az önkormányzatok és a civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon c. konferencia, Budapest, 2008. február 26.),

A közigazgatás egyes szintjei és a civil szektor közötti kapcsolatok (elhangzott: A városi önkormányzatok és a helyi civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon c. konferencia, Budapest, 2008. március 25.),

A közpénzekből nyújtott támogatások átláthatóságáról szóló 2007. évi CLXXXI. törvény hatása az önkormányzatok és a civil szektor közti együttműködésre (elhangzott: A megyei önkormányzatok és a megyei civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon c. konferencia, Budapest, 2008. április 22.)

7. Köszönetnyilvánítás

Végezetül itt külön is köszönetet szeretnék mondani néhány embernek, akik támogatása, baráti segítsége nélkül ez a dolgozat biztosan nem készült volna el. Mindenekelőtt a *családomnak és édesanyámnak*, hogy kezdetektől kétely nélkül támogattak kutatásaim során, és lelkesen nézegették át újra és újra a sajtó alá kerülő cikkeket, tanulmányokat, valamint ezt a dolgozatot is.

Köszönöm egykori tanáraink közül *Katus László, Majoros István, Oborni Teréz* és *Ormos Mária* történészeknek, valamint *Béli Gábornak, Kajtár Istvánnak* és *Maczonkai Mihálynak*, hogy tanítványuk lehettem, s szemléletmódjukat megismerhettem.

Külön köszönöm *Mester László* polgármesternek az ezelőtt fél évtizeddel biztosított tiszta lapot, amely lehetővé tette az elméleti tézisek gyakorlati megvalósítását, és köszönöm érdeklődését és türelmét, amely az eredmények kiérlelését nagymértékben elősegítette.

Köszönöm főnökeim közül *Hámori Tibor* alpolgármesternek elsősorban a vele folytatott vitákat és éjszakába nyúló beszélgetéseket, amelyek során a helyi szinten kiépített kapcsolatrendszer egyes elemei megformálódtak, és köszönöm *Deák Erzsébet* jegyzőnek, hogy munkám során végig teret engedett elképzeléseim megvalósításának, és lehetőséget biztosított arra is, hogy eredményeimet publikálhassam.

Külön szeretnék köszönetet mondani kollégámnak, *Bucsi Anikónak* lelkesedéséért, alapos munkájáért és mindenre kiterjedő figyelméért, valamint a *pestszentlőrinci és pestszentimrei civil szervezetek tagjainak* és vezetőinek a többéves folyamatos párbeszédéért, az ötletekért és javaslatokért, amelyek révén a XVIII. kerületi modell elnyerhette mai formáját.

Köszönet illeti végül, de nem utolsósorban régi barátomat: *Csibi Norbertet* az irodalomjegyzék összeállításához nyújtott

segítségéért, illetve a PTE könyvtárosaikat és levéltárosaikat – különösen *Brázay Juditot, Kajtár Istvánnét, Kiss Krisztinát és Kovács Adriennét* – a szakirodalom beszerzésében történő közreműködésükért.

8. Summary

The objective and main focus of my dissertation is to describe and analyze the relationship between the Hungarian Civil Sector and the Hungarian Government from a practical standpoint.

This is a rather untapped, underresearched, unregulated area of interest characterized by outdated regulations dating from the old socialist system's practices and a lack of future vision. This area of key importance has been neglected and untouched by the change in the political system, despite the fact of importance should be placed on the relationship between the citizens of Hungary and the Civil Service sector, in another words the Hungarian State.

This relationship is characterized by the 2 main players: a decentralized, reactive Civil Service and a somewhat confused Hungarian society at large searching for its own value systems. Therefore the relationship currently between the 2 major players in Hungary (Government vs. Society at large) could be described instead of being a dialogue, two monologues without sync.

Thus my objective of mapping out the opportunities lying within this relationship by sampling current, live, practical examples of efficient government-civil service relationship models from abroad. In order to take full advantage of the learnings from foreign case studies, we first and foremost need to understand the insights, dynamics of the players and at the same time strengthen the communication between the local and central levels of the various Government bodies.

One of the main obstacles of progress is that we are still – 2 decades after the political change- are unable to identify exactly who and what kind of organizations belong (or should belong) ‘de jure et de facto’ under the jurisdiction of Civil Government therefore we are unable to size up the sector in its totality currently.

First part of my recommendation aims at finding the legal solutions by using efficient, legal tools in order to win this challenge. Secondly, I envision to lay down the objectives of the short and long range goals, strategies, tactics and the critical path as part of a concrete action plan for the Civil Government. In my view, by the importance and complexity of the challenge, this initiative should be stemming from the Civil Government.

Lastly, I may remind the reader of the important, essential learnings and conclusions of the historical evolution of our very own Hungarian Civil Service over the centuries. Therefore I have included a complete analysis of the Hungarian Civil Service in terms of its legal description, changes, structure and its relationship in detail to the Hungarian Civil Government dating back two centuries.

9. Felhasznált irodalom

Lexikonok, adattárak

ÁJE 1980 = Szabó Imre (főszerk.): Állam- és jogtudományi enciklopédia I-II. (Bp., Akadémiai, 1980)

MJL = Márkus Dezső (szerk.): Magyar jogi lexikon I-V. (Bp., Pallas, 1898-1902)

MÉK 1978 = Magyar értelmező kéziszótár (Bp., Akadémiai, 1978)

JL 2000 = Lamm Vanda-Peschka Vilmos (főszerk.): Jogi Lexikon (Bp., KJK-KERSZÖV, 2000)

BÍRÓ 2006 = Bíró Endre: Jogi szótár (Pécs, Dialóg Campus, 2006)
BPAOGY = Budapest főváros törvényhatóságának alapítványi oklevelei 1-6. (Bp., 1883)
DOBROVITS = Dobrovits Sándor: Budapest egyesületei (Bp., é.n.)
EGYESÜLETI ÖSSZEÍRÁS 1878 = Vargha Gyula (szerk.: Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban (Bp., Atheneum, 1880)
HORONY 1940 = Horony Pálfi Aurél: A jótékony egyesületek működése Budapesten (Bp., 1940)
MVSE [1912] = Thirring Gusztáv (szerk.): A magyar városok statisztikai évkönyve [Bp., 1912]
MOTK = Benda Kálmán (főszerk.): Magyarország történeti kronológiája I-IV. (Bp., Akadémiai, 1983)
PÉTERNÉ-MIKOLAJCSIK 2003 = Péterné Fehér Mária-Mikolajcsik Lászlóné: Egyesületek iratai a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárában (Kecskemét, 2003)
PÓR 1988 = Pór Edit (szerk.): A magyarországi egyesületek címtára a reformkortól 1945-ig 1-3. (Bp., 1988)

Monográfiák, összefoglalások, tanulmánykötetek

ABAFI 1993 = Abafi Lajos: A szabadkőművesség története Magyarországon (reprint – Bp., Akadémiai, 1993)
ANHEIER et al 2004 = Anheier, Helmut-Glasius, Marlies-Kaldor, Mary (szerk.): Globális civil társadalom I. (Bp., TYPOTEX, 2004)
ARATÓ 1999 = Arató András: Civil társadalom, forradalom és alkotmány (Bp., Új Mandátum, 1999)
ÁDÁM 1964 = Ádám Antal: Az egyesületek a magyar társadalmi szervezetek rendszerében (Bp., Tankönyvkiadó, 1964)
ÁDÁM 1987 = Ádám Antal: A társadalmi szervezetek fogalma, típusai és jogállása: de lege ferenda (Bp., 1987)

- ÁGH 1989 = Ágh Atilla: Az önszabályzó társadalom (Bp., Kossuth, 1989)
- BARTAL 2005 = Bartal Anna Mária: Nonprofit elméletek, modellek, trendek (Bp., Századvég, 2005)
- BATLEY-STOKER 1991 = Batley, Richard-Stoker, Gerry (szerk.): Local Government in Europe (London, Macmillan, 1991)
- BEÉR 1960 = Beér János (szerk.): Magyar államjog (Bp., Tankönyvkiadó, 1960)
- BEÉR-CSIZMADIA 1966 = Beér János-Csizmadia Andor (szerk.): Történelmünk a jogalkotás tükrében (Bp., Gondolat, 1966)
- BÉLI 1999 = Béli Gábor: Magyar jogtörténet (Pécs, Dialóg-Campus, 1999)
- BENETT 1993 = Benett, Robert (szerk.): Local Government in the New Europe (London, Belhaven Press, 1993)
- BÍRÓ 2002 = Bíró Endre: Nonprofit szektor analízis. (Bp., EMLA, 2002.)
- BOGNÁR 2001 = Bognár Piroska: A közhasznú társaságok (Bp., HVG-ORAC, 2001)
- BÓDI et al 2003 = Bódi György-Jung Adrienn-Lakrovits Elvira: Civil partnerség (Bp., KJK KERSZÖV, 2003)
- BODNÁR 2007 = Bodnár Piroska: A nonprofit társaságok (Bp., HVG-ORAC, 2007)
- BODOLAY 1963 = Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok, 1785-1848 (Bp., 1963)
- BÓNIS 1954 = Bónis György: Hajnóczy József (Bp., Akadémiai, 1954)
- BŐSZE 1997 = Bősze Sándor: „Egyesületi élet a polgári szabadság...” Somogy megye egyesületei a dualizmus korában. Kaposvár, SML, 1997)
- BYRNE 1990 = Byrne, Tony: Local Government in Britain (London, Penguin, 1990)
- COULSON 1995 = Coulson, Andrew: Local Government in Eastern Europe (Aldershot, 1995)

CSEFKÓ 1997 = Csefkó Ferenc: A helyi önkormányzati rendszer (Pécs, Dialóg-Campus, 1997)

CSEFKÓ-HORVÁTH 1999 = Csefkó Ferenc-Horváth Csaba (szerk.): Magyar és európai civil társadalom. (Pécs, 1999)

CSEGÉNY-KÁKAI 2000 = Csegény Péter-Kákai László: Köztes helyzet? A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában (Bp., MeH, 2000)

CSEHI 2007 = Csehi Zoltán: A civil társadalom szervezeteinek joga Magyarországon (Bp., Gondolat, 2007)

CSIBI-DOMANICZKY 2003 = Csibi Norbert-Domanczyk Endre (szerk.): Deák és utódai – magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában (Pécs, 2003)

CSIZMADIA 1976 = Csizmadia Andor: A magyar közigazgatás fejlődés a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig (Bp., Akadémiai, 1976)

CSIZMÁR-NEMODA 2001 = Csizmár Gábor-Nemoda István: Hogyan szerezzünk pénzt? (Bp., KJK, 2001)

DOBA-JAGASICS 2001 = Doba István-Jagasics Béla: A nonprofit szervezetek testületei (Zalaegerszeg, Landorhegy, 2001)

ENGEL-KRISTÓ-KUBINYI 1998 = Engel Pál-Kristó Gyula-Kubinyi András: Magyarország története 1301-1526 (Bp., Osiris, 1998)

EÖTTEVÉNYI 1913 = Eöttevényi Nagy Olivér: Osztrák közjog (Bp., Hornyánszky, 1913)

ERDŐS 1974 = Erdős Istvánné (szerk.): Forradalmi hétköznapiak. Direktóriumi rendeletek Nógrád megyében 1919-ben (Salgótarján, 1974)

ERDŐS 1998 = Erdős Ferenc: Alispáni jelentések 1872-1890 (In: Fejér Megyei Levéltár Történeti Évkönyv 24. (Székesfehérvár, 1998)) – digitális változat (www.leveltar.fejer.hu)

EREKY 1903 = Erekly István: Tanulmányok a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete köréből (Bp., Franklin, 1903)

- ERÉNYI 1962 = Erényi Tibor: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei (Bp., Táncsics, 1962)
- FÁBRI 1987 = Fábri Anna: Az irodalom magánélete. Irodalmi szalonok és társaskörök Pesten 1779-1848 (Bp., 1987)
- FICZERE 1995 = Ficzer Lajos: A civil társadalmi szerveződések szerepe a kormányzati döntéshozatal rendszerében 41-53. (In: Ficzer Lajos-Molnár Miklós-Tamás András (szerk.): Tanulmányok a közigazgatás szervezeti és jogi intézményei köréből (Bp., UNIÓ, 1995))
- FODOR é. n. = Fodor Ármin (szerk.): Magyar magánjog. Általános rész (Bp., Singer és Wolfner, é.n.)
- FÖLDI 2001 = Földi István: A községi és körjegyzők társadalma és mozgalmi Nógrád vármegyében (1873–1950) (Salgótarján, 2001)
- FRANK 1845 = Frank Ignác: A közigazgatás törvénye Magyarhonban I. (Buda, 1845)
- GALAMBOS 1996 = Galambos Sándor: Alapítványozás Nyíregyházán a dualizmus korában (Nyíregyháza, 1996)
- GALCSIK 2002 = Galcsik Zsolt: Szécsény képviselő-testületi üléseinek napirendi pontjai és határozatai (1872-1950). (Salgótarján, 2002)
- GÁL 1985 = Gál József: Helytörténeti füzetek 4. (Marcali, 1985. kézirat)
- GESZTINÉ-CSANÁDY 2003 = Gesztiné Ajtósi Judit-Csanády Dániel: Együttműködés a harmadik szektorral (Európai Tükör 91., Bp., MeH, 2003)
- GERGELY 1977 = Gergely Jenő: A politikai katolicizmus Magyarországon (1890-1950) (Bp., Kossuth, 1977)
- GERGELY 1998 = Gergely András (szerk.): 19. századi magyar történelem 1790-1918 (Bp., Korona, 1998)
- HAHNER 1999 = Hahner Péter (szerk.): A nagy francia forradalom dokumentumai (Bp., Osiris, 1999)
- HALMAI 1990 = Halmai Gábor: Az egyesülés szabadsága (Bp., Atlantisz, 1990)

HALMAI 2003 = Halmai Gábor et al: Szabadságjogok (Bp., Osiris, 2003)

HORVÁTH 2006 = Horváth Attila: A magyar magánjog történetének alapjai (Bp., Gondolat, 2006)

HORVÁTH 2000 = Horváth M. Tamás (szerk.): Decentralization: Experiments and Reforms (Bp., Open Society Institute, 2000)

JIRKOVSKY 1945 = Jirkovsky Sándor: A magyarországi pénzügyintézetek története az első világháború végéig (Bp., 1945)

KANDEVA 2000 = Kandeve, Emilia (szerk.): Stabilization of Local Government. (Bp., Open Society Institute, 2000)

KÁKAI 2004 = Kákai László: Önkormányzunk, de nélkületek! (Bp., Századvég, 2004)

KECSKÉS 1988 = Kecskés László: Az alapítványi jog fejlődéséről (In: Magyar Jog 1988/2. 104-117.)

KECSKÉS 2005 = Kecskés László: Polgári jog. A személyek joga (Pécs, Dialóg-Campus, 2005)

KECSKÉS 1999 = Kecskés László: Magyar polgári jog. Általános rész II. A személyek joga (Pécs, Dialóg-Campus, 1999)

KMETY 1900 = Kmety Károly: A magyar közjog kézikönyve (Bp., 1900)

KOLOSVÁRY 1911 = Kolosváry Bálint: A magyar magánjog tankönyve I. (Bp., Grill, 1911)

KOZÁRI 2003 = Kozári Monika: Tisza Kálmán és kora (Bp., Napvilág, 2003)

KUTI 1992 = Kuti Éva (szerk.): A nonprofit szektor Magyarországon (Bp., 1992)

KUTI-MARSCHALL 1991 = Kuti Éva-Marschall Miklós: A harmadik szektor (Bp., 1991)

LÁBADY 1998 = Lábady Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része (Pécs, Dialóg-Campus, 1998)

LESTER-ANHEIER 1999 = Salamon, Lester-Anheier, Helmut: Szektor születik II. (Bp., 1999)

LOMNICI 2002a = Lomnici Zoltán: Az alapítványok és a közalapítványok (Bp., HVG-ORAC, 2002)

LOMNICI 2002b = Lomnici Zoltán: A közhasznú szervezetekről szóló törvény bírói gyakorlata (Bp., HVG-ORAC, 2002)

LOMNICI 2006 = Lomnici Zoltán: Egyesületek (Bp., HVG-ORAC, 2006²)

LŐRINCZ-NAGY 1997 = Lőrincz József-Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon (Bp., BVOP, 1997)

MAGYARY 1942 = Magyary Zoltán: Magyar közigazgatás (Bp., Egyetemi Nyomda, 1942)

MAYER 1977 = Mayer Mária: Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860-1910 (Bp., Akadémiai, 1977)

MÁPTKI 1901 = Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetéhez (Bp., Grill, 1901)

MEZEY 1998 = Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet (Bp., Osiris, 1998)

MÉREI 1971 = Mérei Gyula: A magyar polgári pártok programjai (Bp., Akadémiai, 1971)

MÉSZÁROS 1998 = Mészáros István: A Szent István Társulat százötven éve 1848-1998 (Bp., SZIT, 1998)

MKÓ = Szentpéteri József (főszerk.): Magyar Kódex 3-6. (Bp., Kossuth, 2000)

MOT 4 = Ember Győző-Heckenast Gusztáv (főszerk.): Magyarország története 1686-1790 I-II. (Bp., Akadémiai, 1989)

MOT 5 = Vörös Károly (szerk.): Magyarország története 1790-1848 I-II. (Bp., Akadémiai, 1983)

MOT 6 = Katus László (szerk.): Magyarország története 1848-1890 I-II. (Bp., Akadémiai, 1987)

NOTTER 1904 = Notter Antal: A Szent István Társulat története (Bp., SZIT, 1904)

ORMOS-MAJOROS 1999 = Ormos Mária-Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren (Bp., Osiris, 1998)

ORTVAY 1991 = Ortway Tivadar: Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben (Bp., Püski, 1991)

PACH 1975 = Pach Zsigmond Pál: A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825-1975 (Bp., Akadémiai, 1975)

PAVLUSKA 1999 = Pavluska Valéria: A nonprofit szektor (Pécs, 1999)

PÁNDY 1998 = Pándy Tamás: 100 éves falu a Városban (Bp., 1998)

RADÓ 2005 = Radó Gábor (szerk.): Civil szervezetek Budapest XIII. kerületében (Bp., 2005)

RÉCSI 1854 = Récsi Emil: Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve (Pest, Heckenast, 1854)

SÁRKÖZY 2006 = Sárközy Tamás: Államszervezetünk potenciazavarai (Bp., HVG-ORAC, 2006)

SASHEGYI 1965 = Sashegyi Oszkár: Az abszolutizmuskori levéltár (Bp., Akadémiai, 1965)

SASHEGYI 1984 = Sashegyi Oszkár: Az abszolutizmuskori levéltár (Bp., MOL, 1984)

SCHÖNWALD 1969 = Schönwald Pál: A magyarországi 1918/19-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései (Bp., Akadémiai, 1969)

SELIGMAN 1997 = Seligman, Adam: A civil társadalom eszméje (Bp., Kávé, 1997)

SÓLYOM 2001 = Solyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon (Bp., Osiris, 2001)

SUPKA 1989 = Supka Géza: Kalandozás a kalendáriumban és más érdekességek (Bp., Helikon, 1989)

SWANIEWICZ 2001 = Swianiewicz, Pawel (szerk.): Public Perception of Local Government. (Bp., Open Society Institute, 2001)

SZABÓ 2000 = Szabó Máté: Globális civil társadalom (Bp., 2000)

SZABÓ 2004 = Szabó Máté: Globalizáció, regionalizmus, civil társadalom (Bp., Századvég, 2004.)

- SZABÓ 2005 = Szabó Máté (szerk.): Civil társadalom: elmélet és gyakorlat (Bp., Rejtjel, 2005)
- SZARKA 1995 = Szarka László: Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867-1918 (Pozsony, Kalligram, 1995)
- SZECSKÓ 1992 = Szecskó Károly: Az egri katolikus legényegylet története (1860-1951) (Eger, 1992)
- SZLADITS é.n. = Szladits Károly: Az osztrák polgári törvénykönyv hatásában a magyar magánjogra (Bp., é.n.)
- SZLADITS 1940 = Szladits Károly: A magyar magánjog I. kötet (Bp., 1940)
- TÉGLÁS 1996 = Téglás Tivadar: Pestszentlőrinc krónikája (Bp., 1998)
- TÓTH 1998 = Tóth Antal: Érdekvizonyok a magyar társadalomban a rendszerváltás után (Bp., Napvilág, 1998)
- TÓTH 2005 = Tóth Árpád: Önszervező polgárok (Bp., L'Harmattan, 2005)
- TÖRÖK-VINCZE 1998 = Török Marianna-Vincze Krisztina (szerk.): Alapfokú kézikönyv civil szervezetek számára (Bp., 1998)
- VADÁSZ 1942 = Vadász Lajos: Tételes magánjogunk (Bp., 1942)
- VILÁGHY-EÖRSI 1962 = Világhy Miklós-Eörsi Gyula: Magyar polgári jog I-II. (Bp., Tankönyvkiadó, 1962)
- WENZEL 1885 = Wenzel Gusztáv: Az 1848. előtti magyar magánjog (Bp., 1885)
- WERBŐCZY 1989 = Werbőczy István Hármaskönyve (Pécs, Szikra, 1989)

Tanulmányok, cikkek

- ARATÓ 2005 = Arató Krisztina: A civil szervezetek és az Európai Unió (In: Civil Szemle 2005/4. 102-131.)

- ARATÓ-COHEN 1992 = Arató András-Cohen, Jean: Civil társadalom és demokratikus átmenet Latin-Amerikában és Kelet-Európában (In: Mozgó Világ 1992/7. 17.-42.)
- ÁDÁM 1988 = Ádám Antal: Miért van szükség egyesületi törvényre? (In: A falu 1988/3. 5-11.)
- ÁDÁM 1995 = Ádám Antal: A köztestületek és a közjogi szerződések a postmodern társadalom és állam kapcsolataiban (In: Acta Humana 1995/21. 16-30.)
- BAKÓ 1984 = Bakó Endre: A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság történetéhez (In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XI. 91-105. (Debrecen, 1984))
- BALÁZS 1991 = Balázs Magdolna: Az alapítványi élet indulása Magyarországon (In: Esély 1991/1. 82-91.)
- BALLA-WIRTH 1989 = Balla Ferenc-Wirth István: Az önszerveződő közösségek kialakulása és formái a Jászságban 1867-1900 (In: Zounuk 4. 53-63. (Szolnok, 1989))
- BALLA-WIRTH 1990 = Balla Ferenc-Wirth István: Egyesületek a Jászságban a XX. század elején (In: Zounuk 5. 143-155. (Szolnok, 1990))
- BALOGH 1993 = Balogh Júlia: Közművelődés, egyleti élet Erdélyben (In: História 1993/2. 21-23.)
- BALOGH et al 2003 = Balogh Bence-Mészáros Geyza-Sebestény István: Módszer és gyakorlat. A nonprofit statisztika 10 éve (1992-2002) (Bp., 2003)
- BÁNKINÉ 1987 = Bánkiné Molnár Erzsébet: Fejezetek Kiskunfélegyháza közművelődés-történetéből 1920-1931 (In: Bács-Kiskun megye múltjából IX. 87-124. (Kecskemét, 1987))
- BARÁTH 2005 = Baráth Árpád: Önszervező csoportok, társadalmi szolidaritás és szociális munka a 21. század küszöbén: kritikái áttekintés (In: Civil Szemle 2005/4. 45-89.)
- BARBETTA 1991 = Barbetta, Paolo: A nonprofit szektor gazdasági szerepe (In: Esély 1991/1. 11-22.)
- BÁNKI 1981 = Bánki Horváth Mihályné: Kiskunfélegyháza közművelődése a dualizmus idején (In: Bács-Kiskun megye múltjából III. 181-254. (Kecskemét, 1981))

- BÁRDOS 1991 = Bárdos István: A katolikus legényegyletek megalakulása Németországban és Magyarországon, működése Esztergomban (1860-1944) (In: Bárdos István-Beke Margit (szerk.): Egyházak a változó világban 481-485. (Esztergom, 1991))
- BECK 1995 = Beck Károly: A civil szervezetek működésének törvényességi problémái (In: Acta Humana 1995/21. 31-44.)
- BÉRES 2005 = Béres Tibor: A pályázati rendszer hasznáról (In: Civil Szemle 2005/1. 85-101.)
- BEZDÁN 1981 = Bezdán Sándor: Kecskemét társadalmi egyesületei a kiegyezés után (1867-1878) (In: Bács-Kiskun megye múltjából III. 157-180. (Kecskemét, 1981))
- BÍRÓ 2005 = Bíró Endre: A KCR-dimenzió (In: Civil Szemle 2005/2. 53-89.)
- BORSY 1982 = Borsy Károly: Társadalmi-gazdasági viszonyok és azok háttere a pécsi nyomdászok életében 1869-1875 (In: A Dunántúl településtörténete IV. 320-324. (szerk.: Kanyar József; Veszprém, 1982))
- BOTKA 1988 = Botka János: A „Tisza-zughi Régészeti Magán Társaság” jegyzőkönyve az 1886. október 25-én Tiszakürtön végzett ásatásról (In: Zounuk 3. 327-329. (Szolnok, 1988))
- BOZÓKI-SÜKÖSD 1992 = Bozóki András-Sükösd Miklós: Civil társadalom és populizmus a kelet-európai demokratikus átmenetekben (In: Mozgó Világ 1992/8. 100-112.)
- BŐSZE 1982 = Bősze Sándor: Egyesületek Somogyban (1867-1900) (In: A Dunántúl településtörténete IV. 324-328. (szerk.: Kanyar József; Veszprém, 1982))
- BŐSZE 1985 = Bősze Sándor: Somogy megye egyesületei a dualizmus korában 1. (In: Somogy megye múltjából 17. 401-432. (Kaposvár, 1985))
- BŐSZE 1986 = Bősze Sándor: Egyesületek Somogyban a dualizmus időszakában 2. (In: Somogy megye múltjából 17. 303-322. (Kaposvár, 1986))

- BŐSZE 1987 = Bősze Sándor: Egyesülettípusok a dualizmuskori Somogyban (In: Somogy megye múltjából 18. 247-290. (Kaposvár, 1987))
- BŐSZE 1988 = Bősze Sándor: Csokonya Vidéki Népművelési Egylet története (1868-1928) (In: Somogy megye múltjából 19. 243-262. (Kaposvár, 1988))
- BŐSZE 1989a = Bősze Sándor: A somogyi egyesületek szerepe és jelentősége a megye településeinek életében a dualizmus időszakában (In: A Dunántúl településtörténete VII. 513-515. (szerk.: Somfai Balázs; Veszprém, 1989))
- BŐSZE 1989b = Bősze Sándor: A dél-balatoni fürdőegyesületek történetéből az 1890-es esztendőktől 1944-ig (In: Somogy megye múltjából 20 211-252. (Kaposvár, 1989))
- BŐSZE 1990a = Bősze Sándor: A Balatonszárszói Fürdőegyesület története (1910-1946) (In: Szárszó. Balatonszárszó múltjáról és jelenéről 159-165. (Balatonszárszó, 1990))
- BŐSZE 1990b = Bősze Sándor: Az egyesületi hálózat kialakulása a Dél-Dunántúlon a dualista kor kezdő éveiben (1867-1873) (In: Somogy megye múltjából 21. 191-220. (Kaposvár, 1990))
- BŐSZE 1991a = Bősze Sándor: A városokban és a környékükön lévő egyesületek a dualizmus kezdetén Somogy megyében (In: A Dunántúl településtörténete VIII. 89-93. (szerk.: Nemes István; Keszthely, 1991))
- BŐSZE 1991b = Bősze Sándor: Marcali egyesületeinek története az 1867-1918 közti esztendőkből (In: Marcali története 347-369. (Marcali, 1991.))
- BŐSZE 1991c = Bősze Sándor: Az egyházak és az egyesületek kapcsolata Somogyban (1867-1918) (In: Bárdos István-Beke Margit (szerk.): Egyházak a változó világban 491-493. (Esztergom, 1991))
- BŐSZE 1994 = Bősze Sándor: A dualizmuskori egyesületek kutatásainak kérdéseiről (In: Győri Tanulmányok 14-15. 147-157. (Győr, 1994))

- BŐSZE 1996 = Bősze Sándor: Adalékok Kötcese dualizmuskori egyesülettörténetéhez (In: Kötcese monográfiája 607-611. (Kötcese, 1996))
- BŐSZE 1998 = Bősze Sándor: Galambos Sándor: Alapítványozás Nyíregyházán a dualizmus korában (In: Levéltári Szemle 1998/4. 62-64.)
- BRACHINGER 2005 = Brachinger Tamás: Civilek és a politikai hatalom (In: Civil Szemle 2005/1. 45-59.)
- BRAUN 2006 = Braun Sándorné: Adatok a Hangya Szövetkezetek működéséről Tolnában (In: Tolna Megyei Levéltári Füzetek 11. (Szekszárd, 2006))
- BRUNDA 1990 = Brunda Gusztáv: Művelődési tartalmú egyesületek a dualizmuskori Nógrádban 1867-1918 (In: Á. Varga László (szerk.): Egyesületek, iskolák, nemzetiségek Nógrád vármegyében a 18–20. században 125-201. (Salgótarján, 1990))
- BUKTA 2005 = Bukta Zsuzsanna: A sport civil szférája Magyarországon (In: Civil Szemle 2005/3. 59-77.)
- BULLAIN 2005 = Bullain Nilda: Átfogó nonprofit jogi reformkoncepció: lépések egy értékalapú civil jövőkép felé (In: Civil Szemle 2006/1. 5-27.)
- CSANÁDY 2002 = Csanády Dániel: Helyi önkormányzatok és civil szervezetek együttműködése Skóciában (In: Esély 2002/4. 73-84.)
- CSAPÓ 1990 = Csapó Vince: Faluszépítő és környezetvédő egyesület Bakonszegen (In: A falu 1990/2-3. 97-101.)
- CSIZMADIA 1959 = Csizmadia Andor: A magyar jakobinusok alkotmánytervezetei (In: Állam és Igazgatás 1959/5. 351-363.)
- DOMANICZKY 2006a = Domaniczky Endre: Egy elfelejtett magyar mecénás: herceg Batthyány Fülöp (1781-1870) (In: A Batthyányak évszázadai 173-181. (Körmend, 2006))
- DOMANICZKY 2006b = Domaniczky Endre: Önkormányzati civil politika kiépítése Budapest XVIII. kerületében (In: Civil Szemle 2006/2. 65-90.)

DOMANICZKY 2007a = Domaniczky Endre: Adatok a civil szektor összetételéről Budapest XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimrén (In: XVIII. kerületi Civil Kalendárium 5-16. (Bp., 2007))

DOMANICZKY 2007b = Domaniczky Endre: Gondolatok a civil pályázati rendszer hatékonyságáról – A Budapest XVIII. kerületi Civil Alap létrejöttének második évfordulóján (In: Civil Szemle 2007/3-4. 157-181.)

DOMANICZKY 2008a = Domaniczky Endre: Feljegyzések a kormányzati civil kapcsolatok fejlesztését szolgáló egyes intézkedésekről szóló 1065/2007. (VIII.23.) kormányhatározat margójára (In: Közigazgatási Szemle 2008/1., 84-90.)

DOMANICZKY 2008b = Domaniczky Endre: Civil referenci találkozók Budapest XVIII. kerületben (sajtó alatt a Civil Szemlében)

DOMANICZKY 2008c = Civil szervezetek a reformkori Pesten – Tóth Árpád: Önszervező polgárok című könyvének ismertetése (sajtó alatt a Civil Szemlében)

DOMANICZKY 2008d = Domaniczky Endre: A városi önkormányzatok és a helyi civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon (sajtó alatt a Civil Szemlében)

DOMANICZKY 2008e = Domaniczky Endre: Adalékok a civil szektor felszámolásához Magyarországon (1945-1950)

DOMANICZKY-MESTER 2008 = Domaniczky Endre-Mester László: Az idősek helyzete és az önkormányzat idősügyi politikája Budapest XVIII. kerületében (In: Civilek az idősekért 7-35. (Bp., 2008))

DOMINKOVITS 1994 = Dominkovits Péter: Adalékok Győr város és megye egyesületeinek történetéhez a reformkor második szakaszából (In: Győri Tanulmányok 14-15. 165-178. (Győr, 1994))

DRINÓCZI-PETRÉTEI 2003 = Drinóczi Tímea-Petrétei József: Az egyesülési jog alkotmányjogi megközelítése (In: Jura 2003/1. 59-71.)

EGRY 2002 = Egrý Gábor: A brassói és a nagyszebeni általános takarékpénztár korai történetének néhány jellegzetessége 1835-1848 (In: Századok 2002/6. 1261-1293.)

EMBER 1967 = Ember Győző: A Magyar Történelmi Társulat száz éve (In: Századok 1967/6. 1140-1169.)

FARKAS-MOLNÁR 2005 = Farkas Ferenc-Molnár Mónika: A nonprofit szektor elszámoltathatósága (In: Civil Szemle 2005/2. 5-12.)

FEJŐS 1989 = Fejős Imre: Az országgyűlési ifjak társalkodási egyesülete (In: Századok 1989/3-4. 442-488.)

FOGARASSY 1995 = Fogarassy László: A pozsonyi magyar főiskolás egyesületek történetéhez (1937-1945) (In: Baranyai Helytörténetírás 1995. 577-590.)

FÖLDI 1990 = Földi István: Nógrád megyei egyesületek 1867-1918 között (In: Á. Varga László (szerk.): Egyesületek, iskolák, nemzetiségek Nógrád vármegyében a 18–20. században 7-123. (Salgótarján, 1990))

GAÁL 1981 = Gaál Endre: A szegedi munkások segélyezőegyletének megalakulása (In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből V. 133-152. (Szeged, 1981))

GAZDAG 1987 = Gazdag István: Debreceni alapítványok az első világháború előtt (In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XIV. 77-82. (Debrecen, 1987))

GAZDAG 1989 = Gazdag István: Egyesületek Debrecenben a harmincas években (In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVI. 91-102. (Debrecen, 1989))

GAZDAG 1990 = Gazdag István: Fejezetek a magyar kulturális egyesületek szövetsége történetéből (1933-1937) (In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVII. 99-110. (Debrecen, 1990))

GAZDAG 1991 = Gazdag István: A debreceni kertészek kulturális egyesületei a második világháborúig (In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVIII. 111-122. (Debrecen, 1991))

- GERENCSÉR 2005 = Gerencsér Balázs: Ezt az 1-et akartuk? (In: Civil Szemle 2005/1. 102-134.)
- GLATZ 1966 = Glatz Ferenc: Kísérlet történelmi folyóirat indítására 1865-ben (In: Századok 1966/6. 1278–1299.)
- GLATZ 1967 = Glatz Ferenc: A Magyar Történelmi Társulat megalakulásának története (Századok 1967/1–2. 233–268.)
- GYARMATI 1998 = Gyarmati Sándor: Egyesületek és a polgári jog (In: Jogtudományi Közlöny 1998/3. 95-101.)
- GYERGYÁK 2001 = Gyergyák Ferenc: A polgár és a helyi jogalkotás (In: Magyar Közigazgatás 2001/12. 732-734.)
- GYŐRI 2003 = Győri János: A Jász-Kis-Éri Úri Casinó története (In: Zounuk 18. 381-405. (Szolnok, 2003))
- GYŐRI 2004 = Győri János: A Római Katolikus Olvasókör története (In: Zounuk 19. 341-355. (Szolnok, 2004))
- GYŐRI 2005 = Győri János: A Jászkiséri Református Ifjúsági Egyesület története és alapszabályai (In: Zounuk 20. 361-373. Szolnok, 2005))
- HARSÁNYI-KUTI 1995 = Harsányi László-Kuti Éva: A non-profit szektor törvényi szabályozásának irányjai (In: Acta Humana 1995/21. 61-75.)
- HAZAG 2005 = Hazag Mihály: Megyei közművelődési rendeletek elemzése a megyei közművelődési feladatellátás tükrében (In: Magyar Közigazgatás 2005/8. 493-496.)
- HEGYESI 1991 = Integrációs modellek és a nonprofit szektor (In: Esély 1991/1. 4-10.)
- HERCZEG 2006 = Herczeg Tamás: A civil szektor helyzete Békéscsabán (In: Civil Szemle 2006/1. 53-68.)
- HÓBOR-VARGA 2003 = Hóbor Erzsébet-Varga Tibor: Az önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködése Zala megyében (In: Magyar Közigazgatás 2003/7. 424-431.)
- HOLLÓ 1985 = Holló András: Az egyesülési jog a szocializmus politikai rendszerében (In: Publicationes Universitatis Rerum Polytechnicarum Miskolciensis. Series Juridica et Politica. Tom. 1. 3-26. (Miskolc, 1985))

- HORVÁTH 1994 = Horváth József: Vallásos egyesületek a XVII-XVIII. századi Győrben (In: Győri Tanulmányok 14-15. 159-163. (Győr, 1994))
- HUDI 1997 = Hudi József: Székesfehérvár közhasznú intézményei, egyletei 1846-ban (In: Comitatus, 1997/5. 68-71.)
- HUSEK-KACZIÁN 1994 = Husek Rezső-Kaczián János: A szekszárdi zeneoktatás és hangversenyélet négy évtizede (In: Tolna Megyei Levéltári Füzetek 4. 117-145. (Szekszárd, 1994))
- IGNITS 2006 = Ignits Györgyi: Civil szervezetek az önkormányzatokban (In: Civil Szemle 2006/1. 97-117.)
- IMREH 1994 = Imreh István: Hitelintézet alapítási törekvések a reformkori Erdélyben (In: Orosz István-Pölöskei Ferenc (szerk.): Nemzeti és társadalmi átalakulás a XIX. században Magyarországon. Tanulmányok Szabad György 70. születésnapjára (Bp., 1994))
- JAGASICS 2001 = Jagasics Béla: A nonprofit szféra elmélete (Zalaegerszeg, Landorhegy, 2001)
- JAGASICS 2007 = Jagasics Béla: Budapest nonprofit szektora (Bp., 2007)
- JAKABFFY-ÉGER 1993 = Jakabffy Ernő-Éger György: Svédországi magyar egyesületek (In: Korunk 1993/4. 61-67.)
- JÓSÁNÉ 2003 = Jósáné Nagy Adrienn: Szolnok közművelődésének története az 1920-as évek második felében (In: Zounuk 18. 125-194. (Szolnok, 2003))
- KACZIÁN 1991 = Kaczián János: Adatok a koalíciós évek egyesületeinek történetéhez (In: Tolna Megyei Levéltári Füzetek 2. 121-156. (Szekszárd, 1991))
- KÁKAI 2002 = Kákai László: A civil szervezetek megjelenése a helyi státútumokban (In: Magyar Közigazgatás 2002/11. 669-675.)
- KÁKAI 2005 = Kákai László: Torzulások a magyar nonprofit szektorban (In: Civil Szemle 2005/3. 38-46.)

- KAPRONCZAY 1994 = Kapronczay Károly: A magyarlengyel egyesületek a történelmi idők sodrában (In: Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyv 1993-1994. 69-73. (Komárom, 1994))
- KEMÉNY-PINTÉR 1987 = Kemény János-Pintér Ilona: A közművelődés Kecskeméten a dualizmus korában (In: Bács-Kiskun megye múltjából IX. 5-85. (Kecskemét, 1987.))
- KNAPP-SAXON-HARROLD 1991 = Knapp, Martin-Saxon-Harrold, Susan: Az öntevékeny szektor Nagy-Britanniában (In: Esély 1991/1. 35-47.)
- KONDOROSI 1995 = Kondorosi Ferenc: Megjegyzések a civil társadalomról – hazai szemmel (In: Acta Humana 1995/21. 5-8.)
- KONDOROSI 2000 = Kondorosi Ferenc: Civil társadalom az emberi jogok védelmében (In: Magyar Közigazgatás 2000/1. 22-26.)
- KRÉMER 1996 = Krémer Balázs: Az NGO kultuszáról (In: Esély 1996/ 2. 45-65.)
- KUMAR 1992 = Kumar, Krishan: Civil társadalom (In: Mozgó Világ 1992/7. 4-18.)
- KUNTÁR 1973 = Kuntár Lajos: 100 év előtti Vas megyei egyesületek (In: Vasi Szemle 1973/2. 271-273.)
- KUTI-MARSCHALL 1991 = Kuti Éva-Marschall Miklós: A nonprofit szektor fogalma. Egy definíciós vita és ami mögötte van (In: Esély 1991/1. 62-69.)
- LÉVAI 1996 = Az önkormányzatok és a nonprofit szektor közötti együttműködésről (In: Esély 1996/1. 50-60.)
- MAJOR 1987 = Major Zoltán: Adalékok a munkásművelődés előzményeihez és kezdeteihez Debrecenben a dualizmus első szakaszában (1867-1890) (In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XIV. 85-95. (Debrecen, 1987))
- MANNOVÁ 1995 = Mannová, Elena: Egyesületek szerepe a pozsonyi városi társadalomban (In: Regio 1995/1-2. 114-125.)
- MANNOVÁ 2000 = Mannová, Elena: „...de most már jó szlovák” (In: Regio 2000/4. 93-103.)

- MARCZALI 1906 = Marczali Henrik: Alkotmánytervezetek 1790-ben (In: Budapesti Szemle 351. 1906. március 396-422.)
- MARCZALI 1933 = Marczali Henrik: Berzeviczy Gergely magyar alkotmánytervezete (In: Budapesti Szemle 672. 1933. november 191-197.)
- MÁRFI 1986 = Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei (1867-1914) (In: Baranyai Helytörténetírás 1986. 193-214.)
- MÁRFI 1988 = Márfi Attila: Baranya megye egyesületeinek vizsgálata (1915-1950) (In: Baranyai Helytörténetírás 1988. 251-288.)
- MÁRFI 1989 = Márfi Attila: Pécs Szabad Királyi város dualizmus kori egyesületeinek vizsgálata 1867-1918 (In: Baranyai Helytörténetírás 1989. 133-161.)
- MÁRFI 1992 = Márfi Attila: A baranyai szerbek földművelő szövetkezeteinek történetéhez (In: Baranyai Helytörténetírás 1992. 247-274.)
- MOLNÁR 1995 = Molnár Miklós: Civil társadalom: utópia vagy valóság? (In: Acta Humana 1995/21. 9-15.)
- MOLNÁR 1996 = Molnár András: Az egyesületek szerepe Batthyány Lajos politikai pályafutásában (1840-1847) (In: Századok 1996/1. 3-28.)
- MOLNÁR 1999 = Molnár Regina: A civil szféra Tiszaújvárosban (In: Magyar közigazgatás 1999/8. 371-373.)
- MOLNÁR 2005 = Molnár Szilárd: A civil társadalom államosítása Magyarországon 1945-1956 (In: Civil Szemle 2005/3. 5-37.)
- MÓRÓ 1977 = Móró Mária Anna: Olvasóegyletek és népkönyvtárak Baranyában 1914-ig (In: Baranyai Helytörténetírás 1977. 169-196.)
- MURÁNYI 1993 = Murányi Lajos: A reformkori Fejér megye olvasáskultúrája. A székesfehérvári kaszinók és a Fejér Megyei Olvasótársaság (1838-1849) (In: Fejér Megyei Levéltár Közleményei (Székesfehérvár, 1993))

- NAGY-NEUMANN 1991 = Nagy Gyula-Neumann László: Támogatott foglalkoztatási formák Magyarországon és Ausztriában (In: Esély 1991/1. 71-76.)
- NEMODA 2005 = Nemoda István: Stratégiai partnerségben (In: Civil Szemle 2005/3. 119-130.)
- NÉMETH 2005 = Németh Jenő: Kistérségek társadalma, kistérségi civil fórum kialakítása (In: Magyar Közigazgatás 2005/8. 487-492.)
- NIZÁK 2004 = Nizák Péter: Az állami pályázati rendszer tapasztalatai (In: Civil Szemle 2004/1. 118-132.)
- NIZÁK 2005 = Nizák Péter: A társadalmi egyeztetésről – a Nemzeti Fejlesztési Terv kapcsán (In: Civil Szemle 2005/4. 91-101.)
- O'CONNELL-HODGKINSON 1991 = O'Connell, Brian-Hodgkinson, A. Virginia: A nonprofit szektor felépítése és problémái az Egyesült Államokban (In: Esély 1991/1. 23-34.)
- OLÁH 1991 = Oláh Miklós: Egyesületek tegnap és ma (In: Comitatus 1991/2-3. 30-37.)
- OLÁH 2000 = Oláh Miklós: A Veszprém megyei civil szervezetek fejlesztése I. (In: Comitatus 2000/11. 28-39.)
- OROSZI 1995 = Oroszi Sándor: Az első nagykunsági vadásztársulatok (In: Zounek 10. 325-339. (Szolnok, 1995))
- ŐRINÉ 1980 = Őriné Fodor Márta: Adalékok a burzsoákori egyesületi igazgatási jog előtörténetéhez, az egyesületi fogalom kialakulásához (In: Benedek Ferenc (szerk.): Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára 297-308. (Pécs, 1980))
- PAJKOSSY 1993 = Pajkossy Gábor: Egyesületek a reformkori Magyarországon (In: História 1993/2. 6-9.)
- PAPHÁZI 1997a = Papházi Tibor: Széljegyzetek a nonprofit törvény koncepciójához (In: Társadalomkutatás 1997/1-2. 77-83.)
- PAPHÁZI 1997b = Papházi Tibor: Egyesületek és egészségügy Budapesten 1945-1966 között (In: Társadalomkutatás 1997/3-4. 234-243.)

- PAPP 2003 = Papp Izabella: Jászságiak az 1848-49-es szabadságharcban. A Jászkerületi Honvédegyelet naplója (In: Zounuk 18. 337-353. (Szolnok, 2003))
- PÁJER 1994 = Pájer Imre: A csornai egyesületek élete (1802-1905) (In: Győri Tanulmányok 14-15. 179-195. (Győr, 1994.))
- RÁCZ 1991 = Rác Lajos: Egyház-állam-közigazgatás (In: Bárdos István-Beke Margit (szerk.): Egyházak a változó világban 99-107. (Esztergom, 1991))
- RIXER 2005 = Rixer Ádám: A kormányzat és a civil szervezetek kapcsolata. (In: *Collega* 2005/2. 58-63.)
- SASVÁRI 2003 = Sasvári Nóra: Az NGO-k és az Európai Unió viszonyának változása (In: *Acta Humana* 2003/1-2. 54-65.)
- SEBESTÉNY 2004 = Sebestény István: Civil dilemmák, civil kételyek a civil szervezetek (köz)életében (In: *Civil Szemle* 2004/1. 29-40.)
- SEBESTÉNY-NAGY 2008 = Sebestény István-Nagy Renáta: A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői 2006-ban (In: *Statisztikai Tükör* 2008/35., digitális változat: <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit06.pdf>)
- SEIBEL 1991 = Seibel, Wolfgang: A kormány és a nonprofit szektor közötti kapcsolatok nemzetközi összehasonlításban: Franciaország és az NSZK (In: *Esély* 1991/1. 48-60.)
- SÍNAYNÉ 2002 = Sínayné Hirkó Nóra: Az önkormányzat foglalkoztatási kötelezettségének megvalósítása civil szervezetek útján (In: *Magyar Közigazgatás* 2002/11. 692-697.)
- SIPOS 2000a = Sipos László: Alapítványok és egyesületek (In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 2000/1. 53-64.)
- SIPOS 2000b = Sipos László: Hátrányt okoz a közalapítványoknak – Az ügyészség megállapította: sok helyen elmaradtak a közhasznú szervezetté minősítések (In: *Kelet-Magyarország*, 2000. január 5.)

- SIPOS 2000c = Sipos László: Alapítványok az iskolában (In: Új Pedagógiai Szemle 2000. február 92-95.)
- SIPOS 2000d = Sipos László: Kulturális egyesületek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (In: FALU VÁROS RÉGIÓ, 2000/2. 27-28.)
- SIPOS 2000e = Sipos László: A közhasznú szervezetek átalakulási problémáiról (In: Egyesületi Élet, 2000/1. 2-4.)
- SIPOS 2000f = Sipos László: A műemlékvédelem, a civil szféra és az ügyészség (In: Ügyészek Lapja 2000/3. 25-29.)
- SIPOS 2000g = Sipos László: A civil szervezetek felelősségi kérdéseiről (In: Egyesületi Élet 2000/3. 3.)
- SIPOS 2000h = Sipos László: Az állatvédelem és a civil szféra Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (In: Ö.K.O. Magazin, 2000/3-4., 97-100.)
- SIPOS 2001a = Sipos László: A non-profit szervezetek joga (Nyíregyháza, Möbius Print, 2001)
- SIPOS 2001b = Sipos László: Van, aki csak papíron állatvédő – A társadalmi szervezetek működéséről lesújtó tapasztalatokat szerzett a főügyészség (In: Kelet-Magyarország, 2001. április 25.)
- SIPOS 2001c = Sipos László: Alapítványok is fantommá válhatnak – Beszélgetés egy vizsgálat megállapításairól (In: Kelet-Magyarország, 2001. október 12.)
- SIPOS 2002 = Sipos László: Az állatvédelem, a civil szféra és az ügyészség (In: Ügyészek Lapja 2002/2. 23-28.)
- SIPOS 2003 = Sipos László: Ne dőljünk be a szívfacsaró névnek – Beszélgetés dr. Sipos László főügyész-helyettessel az egészségügyi alapítványokról (In: Kelet-Magyarország, 2003. január 23.)
- SIPOS 2004 = Sipos László: Nem működnek, s nincs tagságuk sem – Az egyesületek működését is megvizsgálta a megyei főügyészség (In: Kelet-Magyarország, 2004. október 15.)
- SÍPOS 2003 = Sípos Katalin: Európai Unió: civil társadalom – nem-kormányzati szervezetek – konvent (In: Állam- és Jogtudomány 2003/3-4. 267-289.)

SOLYMOS 2006 = Solymos Ede: A Dunaföldvár-Bátai Halászló Társulat története (In: Tolna Megyei Levéltári Füzetek 11. (Szekszárd, 2006))

SZABÓ 1986 = Szabó Máté: Társadalmi mozgalom, politikai rendszer, modernizáció (In: Szoboszlai György (szerk.): A Magyar Politikatudományi Társaság Évkönyve (Bp., 1986))

SZABÓ 1994 = Szabó Máté: A társadalmi mozgalmak szerepe a demokratikus politikai rendszer intézményesedésének folyamatában Magyarországon (In: Szociológiai Szemle 1994/3. 45-63.)

SZABÓ 2003 = Szabó Máté: Civil társadalom, regionalizmus az Európai Unióban (In: Politikatudományi Szemle 2003/2. 51-84.)

SZARKA 1993 = Szarka László: A szlovák Matica (In: História 1993/2. 20.)

SZÁSZ 1993 = Szász Zoltán: Románok egyesületei a magyar államban (In: História 1993/2. 19-20.)

SZÁSZ 2002 = Szász Anna: Az Európa Ház (In: Esély 2002/5. 78-87.)

SZÁSZ 2003 = Szász Anna: A kormány civil stratégiája (In: Esély 2003/1. 108-116.)

SZOMOLÁNYI 2004 = Szomolányi Zsuzsa: A civil társadalom – határtalanul (In: Civil Szemle 2004/1. 139-156.)

SZURMAY 1989 = Szurmay Ernő: Szolnok közművelődésének története az első világháborútól a város felszabadulásáig 1914-1944 (In: Zounuk 4. 91-128. (Szolnok, 1989))

TILKOVSKY 1966 = Tilkovszky Loránt: Kísérlet történelmi társulat alapítására 1845-ben (In: Századok 1966/4-5. 947-961.)

TOLNAY 2000 = Tolnay Gábor: A mezőgazdaság helyi érdekvédelme a két világháború között (In: Zounuk 15. 167-183. (Szolnok, 2000))

- TÓTH 2001 = Tóth Árpád: Önszegélyezés és önszerveződés. Temetkezési és betegségelező egyletek a reformkori Pesten (In: Korall 2001/ősz-tél 49-71.)
- TÓTH 2005 = Tóth Károly: A civil szektor fejlődése Szlovákiában 1989 után (In: Civil Szemle 2005/3. 131-140.)
- VADÁSZ 2000 = Vadász István: Társasági-társadalmi élet Tiszafüreden a századfordulón (In: Zounuk 15. 151-165.(Szolnok, 2000))
- VARGHA 1979 = Vargha Dezső: Adatok a Pécsi Dalárda történetéhez (1862-1902) (In: Baranyai Helytörténetírás 1979. 177-200.)
- VARGHA 1981 = Vargha Dezső: Adatok a Pécsi Dalárda történetéhez (1902-1949) (In: Baranyai Helytörténetírás 1981. 153-183.)
- VARGHA 1989 = Vargha Dezső: A pécsi polgári dalosmozgalom fejlődése a XIX. század második felében (In: A Dunántúl településtörténete VII. 507-512. (szerk.: Somfai Balázs; Veszprém, 1989))
- VARGA 1996 = Varga Istvánné: A civil szervezetek jelentősége a helyi társadalomban, szerepük az önkormányzati döntések előkészítésében (In: Magyar közigazgatás 1996/12. 723-726.)
- VARSÁNYI 1981 = Varsányi Péter István: Honvéd egyesület Hódmezővásárhelyen 1848-1849-ben (In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből V. 79-89. (Szeged, 1981))
- VARSÁNYI 2005 = Varsányi Erika: Helyhatóságok és állampolgárok a magyar ugaron (In: Civil Szemle 2005/2. 31-52.)
- WELLER 1995 = Weller Mónika: A nem-kormányzati szervezetek szerepe az emberi jogok védelmében nemzeti és nemzetközi szinten (In: Acta Humana 1995/21. 45-60.)
- ZÁM 1997 = Zám Mária: Civilbarát önkormányzatok (In: Magyar közigazgatás 1997/7. 421-425.)

ZÁM 2001 = Zám Mária: Együttműködés a helyi önkormányzatok és a civil szervezetek között (In: Magyar Közigazgatás 2002/11. 275-282.)

ZIKKERT-DANDÉ 2005 = Zikkert Antal-Dandé István: Civil attitűdök a dél-dunántúli hat kistérségben (In: Civil Szemle 2005/4. 77-89.)

ZINNER 1979 = Zinner Tibor: Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez (In: Történelmi Szemle 1979/3-4. 562-576.)

ZSOHÁRNÉ 2000 = Zsohárné Horváth Zsuzsanna: „Egyedül nem megy!” A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolata (In: Magyar Közigazgatás 2000/4. 254-255.)

Szakedolgozatok, doktori értekezések

BENDLI 2001 = A fonyódi Polgári Lövészegylet (Pécs, 2001, szakedolgozat)

DOMANICZKY 2004 = Domaniczky Endre: A bolyi Batthyány-uradalom igazgatása és gazdálkodása a neoabszolutizmus korában (Pécs, 2004, szakedolgozat)

FRISCHMANN 2005 = Frischmann Anita: Szakszervezetek és a sztrájk szabályozásának áttekintése (Pécs, 2005, szakedolgozat)

JANKÓ 2003 = Jankó Annamária: A nonprofit és a közhasznú szervezetek, különös tekintettel a közhasznú társaságokra (Pécs, 2003, szakedolgozat)

KONDOROSI 1998 = Kondorosi Ferenc: Civil társadalom Magyarországon (Pécs, 1998, doktori értekezés)

KOSZORÚSNÉ 2002 = Koszorúsné Véghelyi Erzsébet: Az európai civil társadalom (Pécs, 2002, szakedolgozat)

LENDVAI 2002 = Lendvai Róbert: A kistélepülések önkormányzatai és a civil szervezetek közötti kapcsolatok (Pécs, 2002, szakedolgozat)

NAGY 2003 = Nagy Király Noémi: Az európai uniós csatlakozás hatása a magyarországi civil szervezetek életére (Pécs, 2003, szakdolgozat)

PANCSIRA 2002 = Pancsira Lajos: A személyegyesítő civil szervezetek alaptípusa, az egyesület (Pécs, 2002, szakdolgozat)

POSZAVECZ 2002 = Poszaveczt Rita: Az egyesülési jog és annak gyakorlati problémái (Pécs, 2002, szakdolgozat)

TALLIÁN 2002 = Tallián Petra: A globális civil társadalom szerepe napjainkban (Pécs, 2002, szakdolgozat)

Jogszabálygyűjtemények, folyóiratok

BPKGJK = Budapest Székesfőváros törvényhatósági bizottság közgyűlési jegyzőkönyvei (Bp., 1883-1916)

CONCHA 1884 = Concha Győző: Újkori alkotmányok II. (Bp., MTA, 1884)

DÁRDAY 1893 = Dárday Sándor (szerk.): Közigazgatási törvénytár III. (Bp., Atheneum, 1893)

JÁNOSI 1867 = Jánosi Ferenc: Alkotmányok gyűjteménye I-II. (Pest, Pfeifer, 1867)

JSZ 1946 = Bacsó Ferenc (szerk.): Két év hatályos jogszabályai 1945-1946 (Bp., Grill, 1947)

JSZ 1947 = Bacsó Ferenc (szerk.): Az 1947. év hatályos jogszabályai I-II. (Bp., Grill, 1948)

JSZ 1948 = Bacsó Ferenc (szerk.): Az 1948. év hatályos jogszabályai I-II. (Bp., Grill, 1949)

PÁSKÁNDY [1930] = Páskándy János: Egyesületi (egyesülési) és gyülekezési jogszabályok kézikönyve I. (Bp., é.n.)

PÁSKÁNDY 1940 = Páskándy János: Egyesületi (egyesülési) és gyülekezési jogszabályok kézikönyve II. (Bp., 1940)

TRHGY = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1949-1989

TRÓCSÁNYI-BADÓ 2005 = Trócsányi László-Badó Attila (szerk.): Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban (Bp., KJK-KERSZÖV, 2005)

TÓTH 1997 = Tóth Károly: Kelet-Európa új alkotmányai (Bp., 1997)

TTT 1919 = Pongrácz Jenő (szerk.): Tanácsköztársasági törvénytar I-V. (Bp., 1919)

VÁSÁRHELYI 1911 = Vásárhelyi Gyula (szerk.): Magyar közigazgatási törvények (Bp., Grill, 1911)

VITA 1906 = Vita Emil: Egyesületi jog (Bp., 1906)

FK = Fővárosi Közlöny 1890-1940; BK = Belügyi Közlöny 1951-1953; MK = Magyar Közlöny 1945-1952; PVK = Pozsonyvárosi Közlöny/A város 1906-1914; RT = Rendeletek Tára 1867-1944

Fontosabb honlapok, CD-ék, DVD-ék

www.magyarország.hu; www.szmm.hu; www.bm.hu;
www.ksh.hu; www.birosag.hu; www.1000ev.hu;
www.budapest.hu; www.bp18.hu; www.ogyk.hu.

COMPLEX CD = CompLex Jogtár (KJK-KERSZÖV, 2006. július)

CIH CD = Corpus Iuris Hungarici (KJK-KERSZÖV, 2003)

KLÖM CD = Kossuth Lajos Összes Munkái (Arcanum, 2002)

MOVV CD = Magyarország vármegyéi és városai (Arcanum, 2002)

SZIÖM CD = gróf Széchenyi István minden írása (Arcanum, 2001)